

The lived experience of members of the Islamic Consultative Assembly of the annual budget approval process

Mehdi Azar

PhD Student in Public Administration, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Davood Hosseinpour *

Associate Professor, Department of Public Administration, Faculty of Management and Accounting, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Zahra Alipour Darvish

Associate Professor, Department of Business Administration, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Mohsen Mohammadian Saravi

Assistant Professor, Department of Public Administration, North Tehran Branch, Islamic Azad University

Abstract

The budget bill, which reflects the government's public resources and financial programs, is the result of a technical, political, and negotiation process between various institutions that are interested in the budget. The legislature, as the core of legislation, plays a major role in this field. This research aims to explore the dominant phenomenon experienced by representatives of the eras by using a qualitative research method and a descriptive phenomenological approach with the participation of fifteen representatives. The sampling method was purposeful and

* Corresponding Author: dhp748@gmail.com

How to Cite:

continued until data saturation and identification of different dimensions of the phenomenon. To collect data, semi-structured interviews were used. Data analysis using the Dickelman method ultimately led to the identification of eight main themes, including; Lack of transparency, inefficiency of the electoral system, insufficient competence of representatives in reviewing the budget, loss of hope of representatives in securing national interests, partiality of representatives, unequal marathon of seeking public budget shares, excessive interference in budget figures, and lack of indicators in budget allocation. Thus, by continuously and comparatively examining the interview transcripts, initial codes, sub-themes, and main themes, "conflict of interest" was identified as the main theme of the participants' experiences. Although the emergence of "conflicts of interest" in the legislature as a symbol of pluralism is inevitable and has positive consequences such as dynamism and flexibility in lawmaking, it also has consequences such as the sacrifice of national interests, the diversion of representatives towards securing local interests, and the unequal and unbalanced distribution and allocation of the budget. It paves the way for continuing the cycle of lack of transparency and illegal interference and appropriation of public resources in favor of individual interests, special institutions, and influential groups.

Keywords: budgeting, lived experience, conflict of interest, legislation, parliament representatives

Introduction

As a symbol of people's sovereignty in representative political systems, the parliament plays an important role in determining public policies and specifically in legislation (Haywood, 2010). In recent years, the effective legislative framework has been the focus of researchers' attention (Rothstein, 2022) because legislation can affect several future generations and various sectors of society, from politics to economy, culture, etc. (Abdollahzadeh, 2019).

According to various international standards, the responsibility of carefully reviewing and approving the budget has been assigned to the parliament (Dure, 2021). Consequently, parliament members play a crucial role in the process of considering and approving the budget law. This unique position provides them with valuable experiences. This study has explored the interactions, perceptions, and interpretations of members of parliament during the budget approval stage. Its goal was to address the question: "What was the lived experience of members of

parliament regarding the approval of the budget bill, and what significance does it hold?"

Methodology

This study employs a qualitative research design using the phenomenological method. The research was conducted in the Islamic Consultative Assembly, with the participants being the representatives of the people. Using purposive sampling, the study selected 15 representatives from previous parliaments who had a history of serving the public in various regions of Iran. To ensure maximum variance, efforts were made to select participants with diverse backgrounds, including differences in age, type and level of education, number of parliamentary terms served, type of specialized commission (such as combined or economic), and their positions within the assembly. Data was collected through semi-structured interviews and open-ended questions. The analysis followed the approach of Dickelman et al. (1989), which was used to describe the lived experiences of the participants and includes: reading the texts to gain a general understanding of them, writing summaries and coding the themes that emerged, group-analyzing all the summaries to identify the main themes, referring to the text and writing an analysis for each of the interviews, comparing the interview texts and describing the meanings, implementing the theme-based algorithm and obtaining the research team's opinions and writing the final report.

Results/Discussion

The analysis of participants' experiences led to the identification of eight key themes: 1. Lack of transparency 2. Inefficiency of the representative electoral system 3. Insufficient competence of representatives in reviewing the budget 4. Representatives' loss of hope in securing national interests 5. Parochialism of representatives 6. Unequal competition for a share of the public budget 7. Undue appropriation of budget figures 8. Lack of indicators in budget allocation These themes collectively illustrate the prevalent issue of "conflict of interest" in the annual budget approval process.

The role of the legislature in budgeting has been the subject of much debate in the past few decades. In this regard, Kayden (1980) states that budgeting in developing countries require different budgeting models, and warns that these countries should not adopt the plans of developed countries.

In Iran, the most significant bill that the government submits to the parliament each year for consideration and approval is the general budget bill. Our study revealed that the parliament, which is responsible for representing and serving public interests, has struggled to address public demands during the review and approval process of the budget bill, a fundamental component of the country's finances. While the parliament plays a crucial role in responding to the needs and demands of the people, several issues contribute to its shortcomings, including: a lack of transparency, inefficiencies in the representative election system, insufficient expertise among representatives in budget review, parochialism among legislators, unequal participation in the public budgeting process, undue interference and manipulation of budget figures, a lack of clear indicators for budget allocation, and the failure of representatives to prioritize national interests. These challenges have ultimately led to the emergence of conflicts of interest within the annual budget law.

Previous studies on this subject indicate that all budget stakeholders, particularly legislators and law enforcement officials, express dissatisfaction with budgeting issues in Iran (Qasemi et al., 2008). Key problems include the dominance of individual, group, local, and ethnic interests over national priorities during both the policy-making and policy-implementation stages. Additionally, there is a lack of expertise and competence among legislators, which hinders their ability to make informed, scientific, and specialized decisions. The policies often reflect sloganeering and idealism, straying far from the realities of society. Furthermore, the existence of multiple policy-making and intervention centers creates confusion, and there is a desire for participation from various stakeholders. Together, these factors contribute to a context of conflicting interests (Preemi et al., 2000).

Conclusion

As evidenced by the experience of many participants, the phenomenon of "conflict of interest" is prevalent in the annual budget law. While conflict has the potential to positively enhance and improve existing budgeting processes, it can also have negative consequences, particularly within the context of a parliament and its representatives. These are sovereign and political institutions where diverse groups, guilds, and individuals with different goals and motivations—such as political, constituency, and personal interests. The emergence of conflict in this setting often intensifies, leading to a situation where

نام خانوادگی نویسنده اول و دوم (بیش از دو نویسنده نام خانوادگی نویسنده اول و همکاران | ۵

national interests are overlooked in favor of securing local interests by the representatives. It is obvious that fundamental changes and reforms in the country's budgeting system are essential to breaking this undesirable cycle.

آماده انتشار

تجربه زیسته نمایندگان مجلس شورای اسلامی از فرایند تصویب بودجه سالانه

دانشجوی دکتری مدیریت دولتی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

مهدی آذر

دانشیار گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

داوود حسین پور*

دانشیار گروه مدیریت بازرگانی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران، ایران

زهرا علیپور

درویش

دانشیار گروه مدیریت بازرگانی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران، ایران

محسن محمدیان

ساروی

چکیده

لایحه بودجه که انعکاس منابع عمومی و برنامه‌های مالی دولت است، برآیند یک عمل فنی، سیاسی و مذاکره-ای میان نهادهای مختلف ذینفع در بودجه می‌باشد. قوه مقننه به عنوان همته اصلی قانون‌گذاری، نقش عمده ای در این زمینه دارد. این پژوهش با هدف کشف پدیده غالب تجربه شده توسط نمایندگان ادوار با بکارگیری شیوه پژوهش کیفی و با رویکرد پدیدارشناسی توصیفی با شرکت پانزده نفر از نمایندگان انجام شده است. روش نمونه‌گیری به صورت هدفمند بوده و تا اشباع داده‌ها و شناسایی ابعاد مختلف پدیده، ادامه یافته است. به منظور جمع‌آوری داده‌ها، از مصاحبه نیمه ساختارمند استفاده شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش دیکلمن، در نهایت منجر به شناسایی هشت مضمون اصلی شامل؛ عدم شفافیت، ناکارآمدی سیستم انتخاباتی نمایندگان، صلاحیت ناکافی نمایندگان در بررسی بودجه، قطع امید نمایندگان از تامین منافع ملی، جزئی‌نگری نمایندگان، مارا تن نابرابر سهم‌خواهی از بودجه عمومی، دخل و تصرف بی‌رویه در ارقام بودجه و نبود شاخص در تخصیص بودجه، شد. بدین ترتیب با بررسی مداوم و مقایسه‌ای متن مصاحبه‌ها،

* نویسنده مسئول: dhp748@gmail.com

کدهای اولیه، مضامین فرعی و اصلی، «تعارض منافع» به عنوان درون مایه اصلی تجربیات شرکت کنندگان شناسایی شد. «تعارض منافع» در قوه مقننه بعنوان نماد کثرت گرایی امری اجتناب ناپذیر بوده و پیامدهای مثبتی همچون پویایی در قانون گذاری را بدنبال دارد، با این وجود تبعاتی همچون قربانی شدن منافع ملی، منحرف شدن نمایندگان به سمت تامین منافع محلی، توزیع و تخصیص نابرابر و نامتوازن بودجه نیز را بدنبال داشته و زمینه ساز تداوم چرخه عدم شفافیت و دخل و تصرف غیرقانونی در منابع عمومی به نفع منافع فردی، نهادهای خاص و گروه های ذی نفوذ می باشد.

کلیدواژه ها: بودجه ریزی، تجربه زیسته، تعارض منافع، قانون گذاری، نمایندگان مجلس

مقدمه

امروزه مسایل و مشکلات زیادی جوامع بشری را احاطه کرده است که هر کدام به نوعی آینده بشر و نظام های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی را دستخوش تغییر کرده است. مسئله توسعه، امنیت، سلامت، محیط زیست، ... و البته مالیه عمومی هر کدام با اهداف متعارض چندگانه، در جامعه جلوه می کنند که نیازمند به سیاست گذاری هستند (الوانی و شریف زاده، ۱۳۸۸). مجلس به عنوان نماد حاکمیت مردم در نظام های سیاسی مبتنی بر نمایندگی، نقش مهمی در تعیین سیاست های عمومی و به طور مشخص در قانون گذاری دارد (Haywood, 2010). یکی از مهم ترین ابعادی که یک نظام سیاسی در چارچوب آن نظم پیدا می کند، قانون گذاری است به طوری که پویایی و پیشرفت یک جامعه تا حد زیادی به مطلوب بودن جریان قانون گذاری وابسته است. طی سال های اخیر در ادبیات سیاست گذاری عمومی، چارچوب موثر قانون گذاری در کانون توجه محققان قرار گرفته است (Rothstein, 2022). زیرا قانون گذاری این قابلیت را دارد که بر چند نسل آینده و بر بخش های مختلف جامعه از سیاست گرفته تا اقتصاد، فرهنگ و... تاثیر بگذارد (عبداله زاده، ۱۳۹۸).

یکی از مهم ترین موضوعات خط مشی گذاری در ایران که هر ساله توسط نهادهای مختلف تصمیم گیری نظیر قوه مقننه مورد کنکاش قرار می گیرد، خط مشی مالیه عمومی - بودجه - عمومی - است (بوشهری، ۱۳۷۶). بودجه عمومی به مثابه سند اقتصادی و شاهرگ حیاتی جامعه، روند اداره همه ی ارکان کشور را تحت تاثیر قرار می دهد (oms et al, 1999). بویژه در کشور ایران که خط مشی های مالی و بودجه ای، نقش مهمی در پیشرفت و توسعه ایفا می کنند (سیدرضایی و همکاران، ۱۳۹۶). نظر به همین نقش فوق العاده است که

و یلدا فسکی «مطالعه بودجه‌ریزی» را به «مطالعه سیاست» تعبیر کرده است (Wildavsky, 1964). بدین ترتیب سند بودجه کشور که حاصل فرایند بودجه‌ریزی است، جلوه‌ای بسیار مهم از خط‌مشی‌گذاری عمومی تلقی می‌شود، به طوری که هرگاه پیوند خط‌مشی عمومی و ساختار سیاسی محکم باشد، خط‌مشی‌گذاران بودجه عمومی به نمایندگی از مردم، ترجیح می‌دهند که بر اساس انتظارات عامه مردم، خط‌مشی‌گذاری کنند؛ و در مقابل هرگاه این پیوند سست باشد، قانون بودجه بر اساس ملاحظات سیاست‌مداران شکل می‌گیرد و بودجه به ابزار اعمال قدرت تبدیل می‌شود (Folscher, 2007؛ سیدرضایی و همکاران، ۱۳۹۶).

بیان مساله

بودجه‌ریزی؛ انتخاب از میان گزینه‌های ممکنه است که طبق اصول و قواعد معینی صورت می‌گیرد. سیاست‌گذاری بودجه‌ای در بعد سیاسی تحت تاثیر ساختار قدرت، سازمان سیاسی، تعامل قوا با یکدیگر و با گروه‌های مختلف اجتماعی شکل می‌گیرد، اما در بعد فنی، تحت تاثیر قواعد و کارکردهای فرایند بودجه‌ریزی قرار می‌گیرد (قاسمی و همکاران، ۱۳۸۷). چوهان و والز (۲۰۱۷) بودجه را حاصل فرایند مذاکره و یک عمل سیاسی می‌دانند که شامل منابع قابل تخصیص به اداره امور کشور و انعکاس مالی برنامه دولت است (دین محمدی و همکاران، ۱۴۰۰). بر این اساس بررسی نقش مجلس در بودجه‌ریزی نشان می‌دهد که کشورها حسب شرایط متفاوت خود از نظام‌های حقوقی مختلفی برخوردارند (حسینی و همکاران، ۱۳۹۱).

در گذشته زمینه‌های نظری مالیه عمومی و بودجه‌ریزی بر این فرض استوار بود که ماموریت دولت در حداکثرسازی منافع عمومی است. در این نگرش ساختار حاکمیت چندان مورد توجه قرار نمی‌گرفت. به عبارت دیگر همسویی یا تعارض منافع یا تضاد و تنازع حاکمیت با گروه‌های ذی‌نفع و ذی‌نفوذ کمتر مورد توجه قرار می‌گرفت، اما با توسعه و تحول در ساختار حکومت‌ها، زمینه‌های نظری مالیه عمومی و بودجه‌ریزی نیز تغییر کرد به طوری که انگیزه‌های مربوط به طیف کارگزاران مالیه عمومی یعنی رای‌دهندگان (مردم)، رهبران سیاسی، بورکرات‌ها و گروه‌های ذی‌نفوذ مورد توجه قرار گرفت. از سوی دیگر به موازات این تحولات در بعد سیاسی، اصول و قواعد بودجه‌ریزی (فنی) هم دستخوش تغییرات اساسی شده که در دستور کار کشورهای مختلف قرار گرفته است (قاسمی و همکاران، ۱۳۸۷).

در ایران، طبق قانون اساسی، مجلس دارای اختیارات و وظایف قانونی زیادی از جمله؛ وضع قوانین مرتبط با مسائل داخلی و خارجی، تصویب برنامه‌های توسعه، تحقیق و تفحص در امور کشور و بخصوص رسیدگی و تصویب بودجه عمومی است. استفاده مطلوب از این اختیارات مستلزم توجه ویژه نمایندگان به جایگاه مهم خود و دارا بودن توان اندیشیدن، توان تحلیل و قدرت اظهار نظر قاطعانه نسبت به مسائل مهم و کلان کشور می‌باشد (دانایی فرد و همکاران، ۱۳۹۱). علی‌الخصوص در خط‌مشی بودجه‌ای که سناریوهای مختلفی پیش روی نمایندگان مجلس وجود دارد. یکی از این سناریوها مشارکت قانون‌گذار با دولت در تدوین خط‌مشی بودجه است که می‌تواند از طریق سیستم حزبی، ائتلاف و سایر ابزارهای خط‌مشی بودجه‌ای انجام شود (Schick, 2002). تصمیم‌گیری مشترک توسط دولت و قانون‌گذار یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های حکومت‌های مدرن است، اما چنانچه دولت از حد خود عبور کند و بر مجلس مسلط شود و یا بالعکس، قابلیت حاکمیت به شدت تقلیل می‌یابد (Whaley, 2000). بنابراین تمرکز بر خط‌مشی‌های بودجه‌ای به منظور شناسایی بیشتر سیستم مدیریت مالی، حائز اهمیت ویژه‌ای است، چون سیستم را از امکان دستیابی به شاخص‌های مناسب برای موفقیت بیشتر بودجه و دسترسی به اهداف یا پیامدهای مشخص، برخوردار می‌سازند (De Renzi o, 2013). از این رو «لایحه بودجه» یکی از خط‌مشی‌هایی است که از منظر «فنی و سیاسی» متاثر از خط‌مشی‌های ارکان حاکمیت می‌باشد. از منظر فنی این لایحه «انعکاس منابع - مصارف عمومی» و برنامه‌های توسعه دولت است، و از منظر سیاسی «مکانیسمی است برای اجرای تصمیمات سیاسی قانون‌گذاران که به نمایندگی از مردم مسئول تخصیص و توزیع عادلانه منابع بین اقشار و آحاد جامعه می‌باشند (آذر و امیرخانی، ۱۳۹۱؛ لاینرت، ۱۳۸۷).

تجزیه و تحلیل تجارب زیسته نمایندگان مجلس در مورد قانون بودجه سالانه، چالش‌های متعددی را که آنها به ویژه در چرخه بودجه سال ۲۰۲۳ با آن مواجه هستند، نشان می‌دهد. نمایندگان به مسائلی مانند نقص در ارائه اسناد و داده‌های پشتیبان اشاره کرده‌اند که مانع از توانایی آنها در تصمیم‌گیری آگاهانه می‌شود. علاوه بر این، حجم انبوه اطلاعات می‌تواند هم قانونگذاران و هم عموم مردم را تحت تأثیر قرار دهد و پاسخگویی و شفافیت فرآیند بودجه را پیچیده کند. مسأله در موضوع "تجربه زیسته نمایندگان مجلس از قانون بودجه

سالانه" به بررسی چالش‌ها و دشواری‌هایی که نمایندگان مجلس در فرآیند تصویب و اجرای قانون بودجه سالانه با آن‌ها مواجه هستند، می‌پردازد. از قبیل:

۱. عدم شفافیت و دسترسی به اطلاعات

۲. پیچیدگی قوانین و مقررات

۳. فشارهای سیاسی و اجتماعی

۴. نقص در فرآیند مشارکت

۵. عدم توجه به بازخوردها

در این زمینه به نوعی نمایانگر عدم کارایی در فرآیند مالی و نهادی کشور است که نیاز به بررسی و بهبود در آن احساس می‌شود. این مسأله مستلزم تحلیل دقیق تجربیات زیسته نمایندگان و چالش‌های آن‌هاست تا بتوان راهکارهای مناسب برای بهبود فرآیند قانونگذاری و تخصیص منابع مالی ارائه داد.

از آنجا که مطابق با استانداردهای مختلف بین‌المللی، وظیفه بررسی دقیق بودجه و تصویب آن به مجلس واگذار شده است (Duri, 2021). لذا نمایندگان مجلس در فرآیند رسیدگی و تصویب قانون بودجه، دارای نقش بسیار حیاتی هستند. ایفای این نقش منحصر به فرد، آنها را صاحب تجربیات ارزشمندی کرده است که آگاهی از این تجربیات زنده می‌تواند اساس و پایه‌ای معتبر برای ایجاد دانش نظری و تعدیل و اصلاح عملی رویه‌های تدوین و تصویب بودجه در مجلس قرار گیرند. بر این اساس آگاهی از تجربیات حاصل از یک رویداد ملی در سطح فرآیند تصویب بودجه و بررسی جوانب مختلف آن، ضرورتی انکار ناپذیر و نیازمند انجام یک پژوهش معتبر کیفی بوده که حتی می‌تواند در بهبود قانون‌گذاری در لوایح آتی هم راهگشا باشد. مروری بر مطالعات گذشته مرتبط با بودجه و مجلس نشان می‌دهد که در سطح ملی و بین‌المللی، کمتر به این حوزه پرداخته شده است. در این مطالعات بخصوص مطالعات کیفی که تجربیات ارزشمند نمایندگان مجلس از تصویب قانون بودجه را مورد واکاوی قرار داده باشد، در حال حاضر موجود نیست و با عنایت به اساسی بودن مرحله تصویب بودجه به عنوان یکی از مراحل مهم فرآیند سیاست‌گذاری عمومی، آگاهی از تجربه

افراد دخیل در این مرحله و تبیین معانی این تجربیات می‌تواند درکی عمیق و شناختی غنی از این مرحله مهم از فرایند بودجه‌ریزی ایجاد کرده و زمینه دانش معتبری را برای جامعه علمی بوجود آورد که در نوع خود بدیع و نوآورانه است و می‌تواند منجر به ایجاد قلمرویی نو در پژوهش‌های آینده شود. بر این اساس انتظار می‌رود پژوهش حاضر ضمن «کشف ناشناخته‌ها» در زمینه مورد نظر باعث غنای بیشتر به مبانی نظری و عملی این حوزه مطالعاتی گردد. این پژوهش با هدف واکاوی تجربه نمایندگان مردم در دوره‌های مختلف در مرحله تصویب خط‌مشی بودجه در قوه مقننه انجام شده است. در این پژوهش به بررسی «تعاملات، ادراکات و معانی» درک شده نمایندگان مجلس از مرحله تصویب بودجه پرداخته می‌شود و بدنبال پاسخ به این سؤال است که «تجربه زیسته نمایندگان مجلس از تصویب لایحه بودجه چگونه بوده و چه معنایی پیدا می‌کند».

مبانی نظری

موضوع «تجربه زیسته نمایندگان مجلس از قانون بودجه سالانه» ابعاد مختلفی دارد که شامل نظریه‌ها و مفاهیم مختلفی از حوزه‌های جامعه‌شناسی، علوم سیاسی، مدیریت و اقتصاد می‌شود. در اینجا به بررسی ادبیات و مبانی نظری مرتبط با این موضوع پرداخته می‌شود:

الف. نظریه‌ها

۱. نظریه‌های مشارکت سیاسی

نظریه‌های مشارکت سیاسی به اهمیت و نقش نمایندگان مجلس در فرآیندهای تصمیم‌گیری سیاسی و اقتصادی تأکید دارند. تجربیات زیسته نمایندگان می‌تواند به نوعی بازتابی از این مشارکت در بودجه‌ریزی و چالش‌های آن باشد. این نظریه‌ها می‌توانند درک بهتری از ارتباطات میان نمایندگان و جامعه، و تأثیرات اجتماعی و اقتصادی تصمیمات بودجه بر زندگی مردم ارائه دهند.

۲. نظریه‌های شفافیت و پاسخگویی

تحقیقات در این زمینه نشان می‌دهند که شفافیت در فرآیند بودجه‌ریزی و پاسخگویی نمایندگان می‌تواند به افزایش اعتماد عمومی و بهبود عملکرد نمایندگان کمک کند. ادبیات

این بخش بر اهمیت وجود اطلاعات شفاف و قابل دسترس بر تأثیرات تصمیمات بودجه بر جامعه تأکید دارد.

۳. نظریه های اقتصادی

نظریه های اقتصادی مرتبط با تصمیم گیری و تخصیص منابع نیز در این حوزه اهمیت دارند. نمایندگان باید بتوانند تصمیمات مالی و اقتصادی را در چارچوب منافع عمومی و نیازهای جامعه اتخاذ کنند. در این جا مبانی نظری تحلیل هزینه-فایده و اقتصاد سیاسی می تواند مورد استفاده قرار گیرد.

۴. نظریه های جامعه شناختی

ادبیات جامعه شناختی به بررسی تأثیرات اجتماعی تصمیمات بودجه و نحوه تجربه زیسته نمایندگان در مواجهه با این تأثیرات می پردازد. این مباحث می توانند به تحلیل روابط میان نمایندگان و گروه های اجتماعی مختلف و چگونگی ارتباط آن ها با فرآیند بودجه ریزی کمک کنند.

۵. نظریه های مدیریت عمومی

این نظریه ها به مدیریت منابع عمومی و اهمیت شفافیت و کارایی در فرآیندهای دولتی توجه دارند. نمایندگان به عنوان نهادهایی که با منابع عمومی کار می کنند، باید به مدیریت مؤثر بودجه پرداخته و به نیازهای جامعه پاسخ دهند.

ب. مدل های خط مشی گذاری بودجه

مدل های خط مشی گذاری بودجه به روش ها و الگوهایی اطلاق می شود که دولت ها و نهادهای دولتی برای برنامه ریزی، تخصیص و مدیریت منابع مالی خود استفاده می کنند. این مدل ها به طور کلی می توانند به سه دسته اصلی تقسیم شوند:

۱. ب) مدل های سنتی خط مشی گذاری بودجه

- مدل خط مشی گذاری سنتی

در این مدل، بودجه سالانه بر اساس بودجه سال‌های قبل و با تغییرات جزئی (افزایش یا کاهش) تعیین می‌شود. این روش به عنوان یک رویه آسان و بی‌دردسر شناخته می‌شود، اما ممکن است منجر به اتلاف منابع شود.

- مدل خط‌مشی گذاری مبتنی بر صفر

در این مدل، هر بخش از بودجه باید از صفر شروع شود و هر بخش هزینه و توجیهاتی برای تخصیص بودجه برای سال آینده ارائه دهد. این رویکرد به سازمان‌ها کمک می‌کند تا منابع را به طور کارآمدتر تخصیص دهند و از اتلاف منابع جلوگیری کنند.

۲. ب) مدل‌های عملکرد محور

- مدل بودجه‌ریزی عملکرد

این مدل بر اساس ارتباط میان هزینه‌ها و نتایج مورد انتظار طراحی شده است. در این رویکرد، هدف‌ها و نتایج عملکرد هر بخش باید قبل از تخصیص بودجه مشخص شوند و پیشرفت در راستای این هدف‌ها مورد سنجش قرار گیرد.

- مدل بودجه‌ریزی مبتنی بر نتایج

این مدل مشابه به مدل بودجه‌ریزی عملکرد است، اما بیشتر بر روی نتایج کلی و اثرات بلندمدت تأکید دارد. این مدل به دولت‌ها کمک می‌کند تا تأثیرات برنامه‌ها و پروژه‌ها را بر اساس اهداف کلان ارزیابی کنند.

- مدل‌های بودجه‌ریزی استراتژیک

این مدل به ادغام فرآیندهای برنامه‌ریزی و بودجه‌ریزی اشاره دارد و بر اهداف کلان و استراتژی‌های سازمان تمرکز می‌کند. در این رویکرد، تخصیص منابع مالی براساس اولویت‌های استراتژیک و نیازهای موجود انجام می‌شود.

- مدل بودجه‌ریزی مشارکتی

این مدل بر مشارکت فعال جامعه و ذینفعان در فرآیند بودجه‌ریزی تأکید دارد. هدف این روش جلب نظرات و پیشنهادات شهروندان و گروه‌های مختلف اجتماعی برای تخصیص منابع به پروژه‌هایی است که بیشترین نیاز را دارند.

۳.ب) مدل‌های جدید و نوآورانه

- مدل بودجه‌ریزی دیجیتال :

در قرن بیست و یکم، با پیشرفت‌های فناوری اطلاعات، مدل‌های جدیدی مانند بودجه‌ریزی دیجیتال به وجود آمده است که به دولت‌ها این امکان را می‌دهد که از داده‌ها و ابزارهای دیجیتال برای بهبود فرآیندها و تصمیم‌گیری‌ها استفاده کنند.

- مدل‌های بودجه‌ریزی پایدار:

این مدل بر مبنای نیازهای اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی تأکید دارد و به دنبال تأمین منابع برای برنامه‌ها و پروژه‌هایی است که به توسعه پایدار کمک می‌کنند. از دیرباز مجلس و بودجه از یکدیگر تاثیر پذیرفته‌اند و همزمان توسعه یافته‌اند (محتشمی، ۱۳۵۷). لذا اهمیت مجلس و بودجه و توان مالی مجلس ریشه تاریخی دارد (قاضی، ۱۳۷۰). از آنجا که تحقیقات مرتبط با بودجه‌ریزی سابقه طولانی در مدیریت دارد (Brownell, 2003; Covaleski et al, 1982; Gibran and Sek wat, 2009; Malmi And Granlund, 2009). و یا جامع است (Gibran and Sek wat, 2009; Malmi And Granlund, 2009).

در ایران نیز اسناد تاریخی حکایت از این موضوع دارد، به طوری که مدیریت مالیه عمومی یا بودجه‌ریزی کشور همواره یکی از دغدغه‌های اصلی دست اندرکاران بودجه بوده است (باقری زرین قبائی و توسلی نایینی، ۱۳۹۶). پیتسوادا و لوستراکا (2002) در این رابطه بیان می‌کنند در جهان، بودجه‌ریزی دولتی، ایده‌ها و مفاهیم اغلب مطرح می‌شوند، اوج می‌گیرند، کنار گذاشته می‌شوند و پس از سال‌ها اصلاح شده و دوباره مطرح می‌شوند (Pits vada et al, 2002).

به این ترتیب مطابق با منابع موجود، سه دیدگاه نظری عمده شامل دیدگاه اقتصادی، دیدگاه روانشناسی و دیدگاه جامعه‌شناسی، به عنوان نقطه شروعی برای سازماندهی همه نظریه‌های مرتبط به بودجه‌ریزی استفاده می‌شوند (Covaleski et al, 2003). نظریه اقتصادی به طور معمول اثرات انگیزه‌های اقتصادی بر رفتار بودجه‌بندی را بررسی می‌کند. تئوری اقتصادی رفتار عقلانی را از جانب فرد فرض می‌کند و ابزاری برای شناسایی مشکلات و راه‌حل‌هایی برای مدل‌سازی در واقعیت فراهم می‌کند (Irvine and Curtis, 2017). انصاری (۱۳۷۸) در رابطه با جنبه‌های اقتصادی بودجه عمومی آورده است از نظر اقتصادی بودجه‌ریزی تاثیرشگرایی در تعادل اساسی اقتصادی یعنی تعادل پولی، مالی، ارزی و اشتغال دارد. از این رو بودجه باید بر اساس سیاست‌های مالی و پولی درست و با توجه به حفظ ارزش پول ملی پایه‌ریزی شود تا از افزایش نامتناسب قیمت‌ها جلوگیری شده و تعادل در پرداخت‌های ارزی ایجاد گردد. این سیاست‌ها باید به شکلی اتخاذ شوند و جنان روی هم تاثیر گذاشته و از هم تاثیر بپذیرند که تعادل کلی اقتصادی تامین شود (انصاری، ۱۳۷۸). نظریه‌های روان‌شناسی برای توصیف و پیش‌بینی اینکه چگونه رفتارهای فردی مانند انگیزه تحت تاثیر بودجه و متغیرهای مرتبط با آن قرار می‌گیرد و بر آن تاثیر می‌گذارد، استفاده می‌شود (Collins, 1978). نظریه روانشناسی بر رفتارهای فردی به جای رفتارهای در سطح سازمانی یا اجتماعی تمرکز دارد (Bimberg et al, 2006). طبق تعریف، نظریه‌های روانشناسی بر این فرض استوار هستند که افکار، احساسات و رفتار فردی به انعکاس ذهنی از محیط وابسته است (Myers, 2011). طبق مطالعه برنبرگ و همکاران (۲۰۰۶) این بازنمایی‌های ذهنی می‌توانند به طرق مهمی با محیط عینی زیربنایی متفاوت باشند. به این ترتیب، می‌توان درک کرد که تحقیقان در حوزه بودجه‌ریزی از منظر فردی اجازه انحراف از عقلانیت، قضاوت‌های بی‌طرفانه و تصمیم‌گیری را می‌دهند (Berenberg et al, 2006).

نظریه‌های جامعه‌شناختی بیش‌هایی در مورد سازمان، دنیای اجتماعی که سازمان‌ها در آن فعالیت می‌کنند و نحوه واکنش افراد در سازمان‌ها ارائه می‌دهند (Otley, 1978). نظریه‌های اقتضائی و نهادی^۱ رایج‌ترین نظریه‌های کاربردی در پارادایم تحقیقات جامعه‌شناختی هستند. تئوری اقتضایی تفاوت‌های درون سیستم‌ها را بررسی کرده و ناسازگاری در

¹ Contingency and institutional theories

بین سازمان‌ها را طبیعی می‌داند. تئوری نهادی چگونگی عملکرد، واکنش و کنار آمدن یک سازمان با سناریوهای مختلف بودجه‌ای را بررسی می‌کند. اگرچه اکثر نظریه‌ها را می‌توان بر اساس سه دیدگاه نظری عمده طبقه‌بندی کرد، اما نظریه‌های موجود متنوع و پیچیده هستند. از آنجایی که محققان این نظریه‌ها را با توجه به فرآیندهای فکری، زمینه‌های اساسی و زمینه‌های علمی مختلف به کار می‌گیرند، امروزه نظریه منسجمی برای بودجه‌بندی وجود ندارد (Kenno et al, 2018). در این ارتباط کی (1940) برای نکته تاکید داشت که در زمینه بودجه‌ریزی هیچ نظریه بودجه‌ای وجود ندارد و ادبیات مرتبط با بودجه صرفاً به نحوه عمل سیستم بودجه‌ریزی اشاره دارند (Key, 1940).

کانون مطالعات انجام گرفته حول سیستم بودجه‌ریزی در کشورهای مختلف نشان می‌دهد که؛ اولاً اکثر کشورهای جهان به لحاظ شکلی از نظام بودجه‌ریزی مشابه برخوردار بوده، دوماً توجه این کشورها بیشتر حول الگوهای اجرای بودجه‌ریزی بوده تا توجه به دیگر مراحل - بودجه‌ریزی (مرحله تصویب بودجه) داشته باشند. به عنوان مثال می‌توان به «مدل بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد (عملیاتی)» اشاره کرد که در دو دهه اخیر در مرحله اجرا در میان دستگاه‌های اجرایی کاربرد دارد. علاوه بر این با توجه به اهمیت مجلس در حوزه سیاست‌گذاری امروزه اکثر کشورها در تلاشند زمینه تقویت و کارآمدسازی دولت و مجلس را فراهم نمایند. در این زمینه می‌توان به مواردی مانند؛ تقویت زیرساخت‌های بودجه‌ریزی با کمک ابزارهای فناوری توسط دستگاه‌های اجرایی، تقویت و توسعه بخش‌های مطالعاتی، پژوهشی و آموزشی نمایندگان مجلس و آشنایی با آیین‌نامه‌های داخلی و استفاده از نظرات - کارشناسی کارشناسان مرکز پژوهش‌های مجلس و دیوان محاسبات کشور و سایر دستگاه - های نظارتی در زمان بررسی لایحه بودجه اشاره کرد (حبیب‌نژاد و همکاران، 1396). علاوه بر این موارد یکی از راهکارهای پیش‌رو که در حوزه قانون‌گذاری ضروری به نظر می‌رسد، استفاده از «مشاهدات و تجربیات مقننین» در زمان رسیدگی و تصویب بودجه است. چرا که منتخبین مردم دارای «ترجیحات، دیدگاه‌ها و ادراکات» متفاوتی هستند. بنابراین مجلس به عنوان نماد کثرت‌گرایی و حاکمیت مردم در نظام‌های سیاسی مبتنی بر نمایندگی، نقش مهمی در تعیین سیاست‌های عمومی و به‌طور مشخص در قانون‌گذاری دارد (Haywood, 2019).

پیشینه پژوهش

مطالعات گنجانده شده در این بخش، مطالعاتی هستند که بررسی و تحلیل یافته‌های حاصل از آن‌ها، ضمن معرفی دانش موجود، خلأ دانشی در خصوص بودجه‌ریزی و قانون بودجه را آشکارتر کرده و ضرورت انجام مطالعه کنونی را برجسته می‌کند. در ادامه این بخش، شش مطالعه مرتبط با موضوع تحت مطالعه، بر اساس زمان انتشار نتایج آن‌ها از جدید به قدیم معرفی شده و مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرند. برای دستیابی به مقالات فارسی و انگلیسی از کلیدواژه‌های؛ قانون‌گذاری بودجه^۱، نمایندگان مجلس و تصویب بودجه^۲، تجربه زیسته نمایندگان مجلس و قانون‌گذاری بودجه^۳، قوه مقننه و لایحه بودجه^۴ استفاده در پایگاه‌ها، بانک‌ها و سایت‌های اطلاعاتی؛^۵ SID, OECD, ISC, MAGIRAN, CIVILICA, EBSCO, GOOGLE SCHOLAR و پورتال جامع علوم انسانی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در بازه زمانی (۲۰۰۰-۲۰۲۲) مورد جستجو قرار گرفت.

مطالعات داخلی

رفیعی لک و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی با هدف بررسی چالش‌ها و مشکلات نظام پیش‌بینی منابع در نظام بودجه‌ریزی در ایران پرداختند. در این پژوهش از رویکرد کیفی و با تعداد پانزده نفر از متخصصان بودجه‌ریزی به روش مصاحبه نیمه‌ساختارمند انجام شده است. داده‌های حاصل از مصاحبه با تحلیل تم کدگذاری و تجزیه و تحلیل شده است و استحکام داده‌ها نیز به روش گوبا و لینکلن انجام گرفته است. یافته‌های این پژوهش نشان داد که چالش‌ها و مشکلات موجود در پیش‌بینی منابع عبارتند از: گسترش فضای رانتی در دستگاه حاکمیتی، تهیه و تنظیم گزارش‌های خلاف واقع توسط کارشناسان برای تخصیص بودجه، ارقام واهی در بودجه، فرار از شفافیت در بودجه، چالش دولت با دخالت مجلس و ... می‌باشند (رفیعی لک و همکاران، ۱۴۰۲).

¹ Budget legislation

² Members of Parliament & approval of the budget

³ lived experience of Parliamentarians & budget Legislation

⁴ Legislature and budget bill

⁵ Organization For Economic Co-Operation and Development (OECD)

دین محمدی و بخشی بالائی (۱۴۰۰)، مطالعه‌ای تحت عنوان "اقتصاد سیاسی بودجه در مجلس: تحلیلی بر الگوی تغییرات لایحه بودجه در مجلس شورای اسلامی"، با هدف شناخت الگوی تغییرات کمی لوایح بودجه (منابع-مصارف) در دوره‌های ۱۳۷۶-۱۳۹۹ و تغییرات ردیف بودجه دستگاه‌های دولتی از سال‌های ۱۳۸۸-۱۳۹۹ انجام داده اند. در این مطالعه با استفاده از روش آزمون‌های استنباطی آماری به آزمون فرضیه‌ها از جمله؛ فرضیه مربوط به ارزیابی رانت‌جویی در فرایند تصویب بودجه، فرضیه نقش چانه‌زنی ذی‌نفعان بودجه که در تغییرات بودجه تاثیر گذارند و ... پرداخته می‌شود. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که حدود سی درصد از افزایش هزینه‌های بودجه عمومی در مجلس توسط نمایندگان مجلس رخ داده است. همچنین به طور متوسط بیست و پنج درصد اعتبارات ردیف‌های موجود لایحه بودجه در مجلس هر ساله تغییر یافته که نشان‌دهنده حجم بسیار بالای تغییر و ورود به اجرای بودجه دستگاه‌ها از سوی مجلس است. علاوه بر این‌ها؛ سازمانهای فرادولتی از قدرت چانه‌زنی و رانت‌جویی بیشتری نسبت به سازمان‌های دولتی و مجلس دارند و بیشترین بهره مندی از افزایش بودجه در مجلس با سهم هفتاد و شش درصد را به خود اختصاص داده اند و مجلس به نفع فرادولتی‌ها استفاده و منابع جدیدی را فراهم می‌کند (دین محمدی و بخشی بالائی، ۱۴۰۰).

آذر و قشقایی (۱۳۸۹) در پژوهشی تحت عنوان «عرضه مدلی برای بهینه‌سازی تخصیص بودجه به شهرداری‌های کشور با رویکرد «MADM» به طراحی مدلی مناسب برای تخصیص بودجه پرداختند. در این مدل ابتدا استان‌های کشور را بر اساس شاخص‌های موثر بر تخصیص بودجه در سطح کشور رتبه‌بندی کردند و سهم هر یک از آن‌ها را از بودجه کل کشور مشخص و سپس در سطح داخل هر استان به رتبه‌بندی شهرهای هر استان بر اساس شاخص‌های موثر در داخل استان اقدام کردند و سهم هر شهر از بودجه تخصیصی مشخص شد. در نهایت نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که بین نتایج حاصل از اجرای فنون MADM و روش‌های موجود تخصیص بودجه شهرداری‌های کشور تفاوت معناداری وجود دارد. برای مثال استان‌هایی مانند قم، لرستان و خراسان جنوبی از جمله استان‌هایی هستند که باید به آنها در تخصیص اعتبارات در حوزه فعالیت شهرداری‌ها توجه ویژه‌ای شود؛ زیرا شاخص‌های توسعه‌نیافتگی بیشتری در مقایسه با سایر استان‌ها دارند. برای مثال، اعتبارات استان لرستان

¹ Multiple Attribute Decision Making (MADM)

قبل از اجرای مدل در سال ۱۳۸۶ برابر یکصد و سیزده میلیارد ریال بوده است که با اجرای مدل فوق به سیصد و چهل و سه میلیارد ریال افزایش داشته است که این افزایش نشان دهنده توجه بیشتر به این استان است و اعتبارات شهرداری آن باید افزایش یابد. در استان قم و خراسان جنوبی هم مشابه استان لرستان اتفاق افتاده است و مدل کارساز بوده است (آذر و قشقایی، ۱۳۸۹).

مطالعات خارجی

Duri (2021) در پژوهشی با عنوان "مروری بر استانداردهای بین‌المللی مرتبط با تفکیک قوا، تضاد منافع و سوء استفاده از وظایف نمایندگان مجلس در فرایندهای بودجه ملی" به نقش نمایندگان مجلس در رعایت استانداردهای بین‌المللی مبتنی بر اصل تفکیک قوا در شفافیت بودجه و تضاد منافع و سوء استفاده نمایندگان مجلس از قدرت اشاره می‌کند. یافته‌های این مرور نشان می‌دهد که با وجود روشن بودن استانداردهای مختلف بین‌المللی در خصوص اصل تفکیک قوا و مشخص بودن وظیفه قوه مجریه در تنظیم بودجه و نقش مجلس در بررسی دقیق بودجه‌ی تنظیم شده، نمایندگان مجلس به جای منافع عمومی، رسماً به تصویب یک طرح مالی برای منافع شخصی خود رأی می‌دهند که توسط اکثر کنوانسیون‌های ضد فساد و دستورالعمل‌های مجلسی جرم‌انگاری شده است (Duri, 2021).

Wehner (2004) در پژوهشی با نام «باز تعریف نقش مجلس در فرایند بودجه» به بررسی تغییراتی که قوه مقننه در اصلاحات و تصویب بودجه پیشنهادی دولت اعمال می‌کند، پرداخته است. در این مطالعات حدود اختیارات بیست و هفت مجالس قانونگذاری کشورهای سازمان همکاری اقتصادی و توسعه^۱ را مورد بررسی قرار داده است و به این نتیجه رسید که شصت و سه درصد مجالس قانونگذاری اجازه تغییرات جزئی در فرایند بودجه را دارند (Wehner, 2004).

Anderson (2009) در مقاله‌ای تحت عنوان «تغییر نقش مجلس در فرایند بودجه» به بررسی ظرفیت بودجه و گسترش نقش مجلس در بودجه‌ریزی و پاسخگویی دولت می‌پردازد. ایشان نتیجه می‌گیرد که نظام بودجه‌ریزی خوب می‌تواند به مجلس قدرت

¹ Organization For Economic Co-Operation and Development (OECD)

دهد (قدرت بخشیدن به مجلس از طریق بودجه)، که این امکان نشأت گرفته از ویژگی‌های بودجه‌ریزی است که شامل؛ یک بودجه‌بندی قدرت قانون‌گذار را محدود می‌کند، دوم بودجه این توانایی را دارد که در سایر کارکردهای قانون‌گذاری دخالت می‌کند، و سوم بودجه‌ها این پتانسیل را دارند که قانون‌گذاری را به یک امر اخلاقی تبدیل کنند (Anderson, 2009).

مرور بر مطالعات انجام گرفته در سال‌های اخیر در حوزه قانون‌گذاری بودجه نشان می‌دهد که در سطح ملی و بین‌المللی، کمتر به این مقوله پرداخته شده و در نتیجه دانش ما در این زمینه بسیار محدود می‌باشد. در مجموع مروری بر مطالعات داخلی و خارجی با تامل بر ادبیات نظری موجود، نشان می‌دهد که اکثر این مطالعات از نوع تطبیقی، کمی و پیمایشی بوده و در عین حال به صورت غیرمستقیم با قلمرو موضوعی تحقیق ارتباط دارند در حالی که با انجام مطالعات کیفی میتوان ظرفیت‌ها، چالش‌ها و مشکلات مرتبط با بودجه‌ریزی را بصورت عمیق تری آشکار ساخت. همچنین بیشتر مطالعات موجود در خصوص قانون‌گذاری بودجه در کشورهای انجام شده اند که از لحاظ موقعیت جغرافیایی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی با کشور ما بسیار متفاوت هستند. از طرفی ابزارهای معتبری برای سنجش میزان انطباق فرایندهای بودجه‌ریزی در کشور ما با استانداردهای علمی و بین‌المللی وجود ندارد. بنابراین ما نیاز به انجام تحقیقات معتبر و در عین حال متناسب با شرایط کشور خودمان برای شناسایی فرایندهای بودجه‌ریزی هستیم. از آنجا که کاربرد روش تحقیق پدیدارشناسی با تمرکز بر تجربیات انسانی، معانی نهفته در پدیده‌های مختلف انسانی را آشکار می‌کند (Langdridge, 2007)، و با توجه به نیاز مبرم جامعه علمی به تولید دانش پایه ای و عدم وجود تحقیقات معتبر کیفی در این حوزه، محقق بر آن شد تا با استفاده از تحقیق کیفی با رویکرد پدیدارشناسی توصیفی به "تجربه زیسته نمایندگان مجلس از قانون بودجه سالانه"، بپردازد. بنابراین پژوهش حاضر با هدف تجربه زیسته نمایندگان مجلس در دوره‌های مختلف در مرحله قانونی کردن بودجه انجام شده است.

روش‌شناسی پژوهش

روش‌های تحقیق کیفی به سبب توانایی بالای آن‌ها در رؤیت عمیق‌تر تجربیات فردی و اجتماعی، بسیار مناسب هستند که در ادامه به بررسی روش تحقیق مناسب و متناسب با این موضوع می‌پردازیم:

روش تحقیق: پدیدارشناختی توصیفی

روش مناسب در این تحقیق، پدیدارشناختی انتخاب گردید، چرا که این روش بر درک عمیق تر تجربیات فردی تمرکز دارد. هدف اصلی پژوهش پدیدارشناختی، کشف و توصیف احساسات، اعتقادات و تجربیات زیسته افراد است. از این روش برای درک عمیق تری از تجربیات نمایندگان مجلس در فرآیند بودجه ریزی، چالش ها و موفقیت های آن ها استفاده شده است. همچنین با استفاده از مصاحبه های عمیق، به روایت های شخصی نمایندگان گوش داده و موضوعات کلیدی شناسایی گردید.

نوع مطالعه در این پژوهش کیفی و با استفاده از روش پدیدارشناسی انجام گرفته است. پدیدارشناسی میتواند به قصد توصیف و یا تفسیر پدیده ها انجام شود. هوسرل پدیدارشناسی را فهم و توصیف پدیده و علم به تجربه هر پدیده خاص میداند اما بعدها هایدگر و گادامر، پدیدارشناسی را به سمت تفسیر تجربه زیستی توسعه دادند، به طوری که هدف از بکارگیری این نوع روش تحقیق می تواند از خلق یک توصیف جامع از پدیده تجربه شده برای دستیابی به درک ساختار ذاتی آن تا ارائه مفهوم تفسیری از درک پدیده (بیشتر از توصیف آن) متغیر باشد (دهاقین و عبدالکریمی، ۱۳۹۹). در این مطالعه به منظور ارائه مفاهیم توصیفی از تجربه زیسته نمایندگان مجلس در حوزه مجلس و بودجه (قانون گذاری بودجه) از پدیدارشناسی دیکلمن و همکاران (۱۹۸۹) استفاده شده است. روش تحقیق پدیدارشناسی بر اساس تجربه متفاوت افراد از یک پدیده است و سعی در ارائه توصیفی عمیق از یک پدیده معین نزد گروهی خاص از افراد دارد (Osborne, 1994; martin, 1994). تجزیه و تحلیل داده ها در این نوع رویکرد تحقیق بر سه اصل اساسی؛ نوع پرسش، زمان مورد نظر و امکان کنترل رفتار استوار است. از نظر نوع پرسش، در تحقیق پدیدارشناسی اساساً از مصاحبه - کنندگان دو سوال کلی پرسیده می شود: اینکه در مورد پدیده مورد نظر چه تجربه ای دارید؟ چه زمینه ای بر تجربه شما از پدیده مورد نظر تاثیر گذار است؟ از نظر عنصر زمان؛ زمان مورد نظر در تحقیق پدیدارشناسی زمان گذشته است، زیرا تجربه باید اتفاق افتاده باشد و سپس مورد بررسی قرار گیرد. نقش محقق در پدیدارشناسی عبارتست از: مشاهده گرهمدل که می خواهد به نوعی عینیت دست یابد اما بر درک و تفسیر تجاربی پافشاری می کند که پاسخ گوی سؤال پژوهش باشند (Diekelmann, 1993).

مشارکت کنندگان: در این محیط پژوهش، مجلس شورای اسلامی و جامعه پژوهش نمایندگان (ادوار) مردم در مجلس بودند. به عبارتی افرادی انتخاب شدند که شخصاً فرایندها و مسائل مرتبط با قانون گذاری بودجه را تجربه کرده باشند و تمایل و توانایی عرضه اطلاعات را داشته باشند. با توجه به این که برخلاف مطالعات کمی، در مطالعات کیفی، تعداد مشارکت کنندگان قبل از آغاز جمع آوری داده‌ها مشخص نمی‌شود، بر این اساس، جمع آوری داده‌ها تا رسیدن به اشباع نظری و ظاهر شدن جوهره یا مضمون اصلی پدیده ادامه یافت و بدین ترتیب تا تکمیل همه ابعاد پدیده، تعداد شرکت کنندگان به پانزده نفر رسید. روش نمونه گیری: با بکارگیری روش نمونه گیری هدفمند در این مطالعه پانزده نفر از نمایندگان ادوار گذشته مجلس که سابقه نمایندگی مردم در نقاط مختلف ایران را در کارنامه خود داشتند، انتخاب شدند. برای دستیابی به حداکثر واریانس تلاش شد تا شرکت کنندگان از طیف های متفاوت از نظر سن، نوع تحصیلات، سطح تحصیلات، تعداد دوره نمایندگی در مجلس و نوع کمیسیون (تلفیق، اقتصادی و...) و سمت آنها، انتخاب شوند.

روش جمع آوری داده‌ها: مصاحبه‌های عمیق، برگزاری مصاحبه‌های نیمه ساخت یافته با نمایندگان مجلس به منظور کشف تجربیات آنها در زمینه قانون بودجه. این مصاحبه‌ها سوالات باز بوده است تا نمایندگان بتوانند به تفصیل روایت‌های خود را بیان کنند. در این پژوهش، محقق برای جمع آوری داده‌ها از مصاحبه نیمه ساختارمند و سوالات کلی و باز استفاده کرد. مصاحبه‌ها پس از هماهنگی با شرکت کنندگان از طریق تماس تلفنی و کسب رضایت «آگاهانه» برای شرکت در مطالعه و در زمان و مکان مورد توافق به صورت حضوری انجام شدند.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها: برای تحلیل داده‌های گردآوری شده، از تحلیل تماتیک استفاده شد. این روش به شناسایی الگوها و تم‌های موجود در داده‌ها کمک و امکان ارتباط میان تجربیات زیسته نمایندگان و عوامل مختلف اقتصادی، سیاسی و اجتماعی را بررسی کرده است. از آنجا که این پژوهش با هدف کشف و توصیف پدیده غالب در تصویب لایحه بودجه دولت توسط نمایندگان مجلس شورای اسلامی انجام شده است، لذا رویکرد توصیفی برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شد. در این رویکرد برای استخراج داده‌ها و تحلیل آنها از مراحل هفت گانه دیکلمن و همکاران (۱۹۸۹) استفاده شد که شامل: خواندن متن برای

دستیابی به در کی کلی از آن‌ها، نوشتن خلاصه‌ها و کدگذاری مضمون‌های ظاهر شده، تحلیل گروهی همه خلاصه‌ها به منظور مشخص کردن مضمون‌های اصلی، رجوع به متن و نوشتن تحلیل برای هر کدام از مصاحبه‌ها، مقایسه متن مصاحبه‌ها و توصیف معانی، پیاده کردن الگوریتم مبتنی بر مضمون‌ها و کسب نظرات تیم پژوهش و شیوه نوشتن و گزارش نهایی (دانایی فرد و کاظمی، ۱۳۹۰). بر همین اساس به منظور گردآوری اطلاعات از قانون-گذاران (مقننین) از این سوال کلی و باز استفاده شد که؛ تجربیات خود در مورد بررسی و تصویب لایحه بودجه را تعریف کنید؟ و در ادامه بر اساس پاسخ های شرکت کنندگان از سوالات هدایت کننده و اکتشافی نظیر؛ لطفاً بیشتر برایم توضیح دهید، منظور شما از این گفته.... چه بود، معنای این تجربه برای شما چیست؟ نسبت به اتفاقات مرتبط با قانونگذاری بودجه، چه احساسی داشتید؟

بعنوان مثال

پژوهشگر: لطفاً تجربه خود را از بررسی و تصویب لایحه بودجه برایم تعریف کنید؟

شرکت کننده ۱۱: بنده این توفیق رو داشتم که به عنوان نماینده دیوان محاسبات در کمیسیون تلفیق و کمیسیونهای تخصصی در بودجه های ۱۳۹۵-۱۳۸۹ در مجلس باشم. یکی از وظایفی که همواره دیوان داشته، بحث تفریح بودجه است. یعنی من قبل از ورود به مجلس، یک تجربه چندین ساله از اجرای بودجه داشتم. تخلفات یا عدم عملکرد بعضی از احکام رو عیناً مشاهده کردم. بودجه‌هایی که الان در کشور مصوب میشه به نوعی از دوبخش احکام و جداول اعداد و ارقام تشکیل میشه. خب متاسفانه در مجلس ما، نمایندگان در هیچ دوره‌ای - خیلی به جداول اعداد و ارقام اصلاً نپرداختن و بیشتر معطوف شدن به احکام است.

پژوهشگر: می شه بیشتر در این مورد توضیح دهید؟

شرکت کننده ۱۱: با توجه به تاریخچه‌ای که در زمینه بودجه ریزی در کشور وجود داره، خیلی از احکام دائمی رو در بودجه های سالانه مون اصلاح می کنیم. این یک نقصی بوده که ما باهاش مواجه بودیم. شاید از ابتدا به عنوان کسی که تجربه‌ی اجرای این نوع قوانین و مقررات اصلاح شده رو داشتم، با هر گونه اصلاحات در حکم قانونی دائمی در قوانین بودجه

مخالفت می کردم. بحث بعدی که در احکام وجود داره شفافیت در بودجه است. چیزی که سالیان سال است ما در احکام بودجه داریم پنهان می کنیم و سعی می کنیم که همیشه منابع را بیش برآورد بکنیم بخاطر اینکه هزینه هارو تامین بکنیم.

پژوهشگر: شما بعنوان نماینده در مواجهه با این مشکلات چکار می کردین؟

شرکت کننده ۱۱: متأسفانه در قوانین بودجه های سنواتی ما هر سال می بینیم که یا بر اساس پیشنهاد دولت، یا بر اساس پیشنهاد نمایندگان در حین رسیدگی به شمار این قوانین اضافه میشه، نظام بودجه ریزی ما هم متأسفانه بر این منوال حرکت کرده و این رو پذیرفته که از دیدگاه من به عنوان کارشناس واقعا جای بسی تامل است. من چه به عنوان کارشناس دیوان محاسبات و چه به عنوان نماینده مجلس در کمیسیون بودجه یا تلفیق بودجه، تاجایی که توانستم جلوگیری کردم از تصویب بعضی از قوانین دائمی یا قوانینی که باعث ایجاد مشکلات برای اجرا میشده.

پژوهشگر: معنای این تجربه برای شما چیست؟

شرکت کننده ۱۱: ما به اصلی داریم به نام اصل ۷۵ قانون اساسی، فلسفه این اصل چیه؟ فلسفه اش این هست که ما یعنی دولت و مجلس نباید بدون تامین منبع هزینه ایجاد کنند ولی اصلا توجه نمی شه این یعنی نقض اصل ۷۵ قانون اساسی

پژوهشگر: چه احساسی داشتید وقتی با مخالفت بقیه نمایندگان مواجه شدید؟

شرکت کننده ۱۱: خیلی ناراحت شدم، ولی اینکه تونستم به عنوان ی فرد، تاثیرگذاری مثبت داشته باشم که فردا پیش خودم و خدای خودم حداقل شرمند نباشم. من احساس کردم ی قدم بسیار بزرگی برداشتم.

استحکام داده ها

محققین برای بررسی صحت و استحکام داده های کیفی از رویکردهای مختلفی استفاده می کنند. مشهورترین و مرسوم ترین این شاخص ها توسط جانسون بیان شده اند که علاوه بر

مطرح کردن چهار شاخص باور پذیری^۱، اتکا پذیری^۲، تأیید پذیری^۳ و انتقال پذیری^۴ به نقل از گوبا و لینکلن، شاخص صحت^۵ را نیز بیان کرده‌اند (Johnson And Rasulovala, 2017). بر اساس این شاخص‌ها، در تمام مراحل انجام پژوهش از جمع‌آوری تا تجزیه و تحلیل داده‌ها و گزارش یافته‌ها از نظارت مستمر تیمی مجرب از محققین کیفی استفاده شد. به‌منظور بررسی همتایان، دو محقق کیفی که عضو گروه پژوهش نبودند، روند مطالعه را بررسی و مورد تأیید قرار دادند. برای به دست آوردن درک عمیق‌تر از تجربیات شرکت‌کنندگان و افزایش اعتبار یافته‌ها، محقق اصلی برای مدت طولانی خود را با داده‌ها درگیر کرده و یادداشت‌هایی نوشت تا از گنجانیدن دیدگاه‌های خود در تحلیل و تفسیر داده‌ها جلوگیری کند. به عنوان بررسی اعضا، گزارش مختصری از تجزیه و تحلیل داده‌ها به دو نفر از شرکت‌کنندگان ارائه شد که تأیید کردند معانی و دیدگاه‌های آنها به درستی در گزارش منعکس شده‌است. حداکثر تنوع در نمونه‌گیری از طریق بکارگیری شرکت-کنندگان از ادوار مختلف مجلس و حوزه‌های انتخابیه متفاوت به دست آمد (جدول مشخصات جمعیت شناختی). تمام جزئیات جمع‌آوری داده‌ها، کدگذاری، تجزیه و تحلیل و تشکیل طبقات برای حسابرسی ممیزی مستند شد.

ملاحظات اخلاقی

در این مطالعه پژوهشگر؛ اول پس از تشریح اهداف تحقیق و فرآیند جمع‌آوری داده‌ها، از شرکت‌کنندگان احتمالی دعوت کرد تا در زمان و مکان مورد توافق در مصاحبه شرکت کنند. به شرکت‌کنندگان در مورد محرمانه‌بودن و ناشناس بودن اطلاعات شخصی آنها آگاهی و اطمینان خاطر داده شد. بدین منظور و در راستای ناشناس ماندن آنها، به جای نام در کل فرآیند مطالعه از کدها استفاده شد. همچنین شرکت‌کنندگان از حق خود برای انصراف از مطالعه در هر زمان و هر مرحله از فرآیند مطالعه، مطلع شدند.

¹ - Credibility

² - Dependability

³ - Confirmability

⁴ - Transferability

⁵ -Authenticity

یافته‌ها

مضامین بدست آمده از مصاحبه با نمایندگان مجلس، حاصل تلاش در دستیابی به هدف پژوهش و پاسخ به سوال «تجربه زیسته نمایندگان مجلس از تصویب لایحه بودجه» چیست و چگونه معنا پیدا می‌کند؟» می‌باشد. تجزیه و تحلیل تجربیات شرکت کنندگان در نهایت منجر به شناسایی هشت مضمون اصلی؛ «عدم شفافیت»، «ناکارآمدی سیستم انتخاباتی نمایندگی»، «صلاحیت ناکافی نمایندگان در بررسی بودجه»، «قطع امید نمایندگان از تامین منافع ملی»، «جزئی‌نگری نمایندگان»، «ماراتن نابرابر سهم خواهی از بودجه عمومی»، «دخل و تصرف بی‌رویه ارقام بودجه» و «نبود شاخص در تخصیص بودجه» شد که ترسیم کننده‌ی تصویری از پدیده غالب یعنی «تعارض منافع» در روند تصویب قانون بودجه سالانه می‌باشد. در ادامه روند توسعه این مفهوم در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱ روند توسعه مفهوم «تعارض منافع» در قانون گذاری بودجه

مضمون اصلی	مضامین اصلی	مضامین فرعی
تعارض منافع	عدم شفافیت	شکاف بین ادعا و عمل دولت با انتظارات نمایندگان
		سیاسی کاری دولت و مجلس در تخصیص بودجه
		پنهان کاری نهادهای حاکمیتی در مورد بودجه دریافتی
		مستثنی بودن نهادهای فرابودجه‌ای و شرکت‌های دولتی از ارائه اطلاعات مرتبط با بودجه دریافتی
		مستثنی بودن بودجه نهادهای فرابودجه‌ای و شرکت‌های دولتی از قانون بودجه کشور
		نادیده گرفتن قانون در عمل توسط نمایندگان
		عدم احتساب منابع درآمدی نهادهای حاکمیتی (فرا دولتی) در تامین بودجه عمومی
		تحمیل هزینه نهادهای خاص (فرا دولتی) بر بودجه عمومی بدون استفاده از درآمد آنها در تامین بودجه عمومی
تعارض منافع	ناکارآمدی سیستم انتخاباتی نمایندگی	معیوب بودن سیستم بررسی صلاحیت و ورود نمایندگان به مجلس
		عضویت نمایندگان غیر تخصصی در کمیسیون تلفیق با لابی
		نداشتن ساختار انتخاباتی مناسب
	صلاحیت ناکافی نمایندگان در بررسی بودجه	محدود بودن اطلاعات و تخصص نمایندگان در مورد بودجه عمومی

عدم کفایت نمایندگان در ایفای نقش نمایندگی		
تصویب بخش‌های قابل توجه بودجه (ردیف‌ها) توسط نمایندگان بدون مطالعه محتوایی		
تقدم منافع صنفی، جنسیتی، قومیتی، بخشی و منطقه‌ای نمایندگان به بودجه	جزئی‌نگری	
استفاده شخصی نمایندگان از شان نمایندگی		
تک‌صدا بودن نمایندگان مناطق محروم		
احساس ناکامی نمایندگان در رسیدن به اهداف ملی	قطع امید نمایندگان از تامین منافع ملی	
نارضایتی نمایندگان از ساختار قانون گذاری موجود		
دغدغه مندی نمایندگان نسبت به منافع مردم		
لایبی نمایندگان با دستگاه اجرایی برای تامین بودجه پروژه های حوزه انتخابیه	نیود شاخص در تخصیص بودجه	
تقلای نمایندگان برای کسب بودجه بیشتر برای حوزه انتخابیه با چانه زنی با یکدیگر		
لایبی دستگاه‌های اجرایی و همراهی نمایندگان در زمان بررسی بودجه پیشنهادی		
ولاد کردن وعده های انتخاباتی در تصمیمات بودجه‌ای	ماراتن نابرابر سهم خواهی از بودجه عمومی	
نفوذ افراد و نهادهای خارج از مجلس		
اتلافی نمایندگان برای کسب سهم بیشتر		
جذب ردیف‌های ملی از بودجه عمومی برای حوزه انتخابیه		
بالا بودن سهم نهادهای ناکارآمد و موازی از بودجه عمومی		
مداخله مجدانته نمایندگان برای تامین بودجه حوزه انتخابیه	دخل و تصرف بی رویه در ارقام بودجه	
روابط پنهانی متقابل برای تخصیص بودجه بیشتر		
گرفتن امتیاز مالی با تهدید وزراء		
اعمال نفوذ اعضای کمیسیون تخصصی در تخصیص بودجه		
تغییرات در لوایح دولت (بودجه) توسط نمایندگان		
مداخله دولت و مجلس در افزایش و تغییرات ارقام بودجه ها		

افزایش هزینه های متفرقه توسط دولت	
دستکاری کردن لوایح دولت (لایحه بودجه)	
واقع بینانه نبودن منابع-مصارف لایحه بودجه	

در ادامه در این بخش به تبیین مفاهیم استخراج شده پرداخته می شود.

عدم شفافیت

تحلیل موشکافانه تجربیات زیسته بسیاری از نمایندگان نشان می دهد که دولت، نهادهای فرادولتی، قوه مقننه و سایر نهادهای ذینفع، ذی نفوذ و یا دخیل در بررسی و تصویب بودجه، بطور شفاف عمل نمی کنند. نمایندگان مجلس علاوه بر اینکه از اطلاعات کافی در مورد بودجه نهادهای پرسهم برخوردار نیستند بلکه آگاهانه و ناآگاهانه از دریافت اطلاعات لازم برای بررسی بودجه این نهادها محروم و منحرف می شوند. علاوه بر این نمایندگان بعنوان مسئول و متولی رسیدگی و تصویب لایحه بودجه در نهایت این لایحه پر ابهام و سؤال برانگیز را بدون لحاظ کردن قوانین در عمل تصویب می کردند. تعداد زیادی از شرکت کنندگان در این خصوص تجربه خود را بیان داشتند. بعنوان مثال یکی از شرکت کنندگان در این باره می گوید:

«تجربه نشان داده که ما با یک بودجه مصوب غیر شفاف روبرو هستیم. ما می بینیم هر ساله با یک کسری بودجه ای روبرو میشیم. این سالیان سال است که مشکل اساسی بودجه کشور است. خب این پنهان کاری است» (شرکت کننده ۱۱).

یکی دیگر از شرکت کنندگان در مورد تبعیض در بکارگیری قانون چنین می گوید:

«از نظر شفافیت، بخشی از ساختار قانونی ناشی می شود که من میگم فساد سیستماتیک مثل اینکه این جا افتاده تبعیض سیستماتیک. یعنی چندگانگی نظام قانونی توی قوانین مجلس که من اسمش را میذارم آپارتاید قانونی. یعنی نظام قانونی کشور تابع قانون رژیم دیگری هست» (شرکت کننده ۱).

ناکارآمدی سیستم انتخاباتی نمایندگی

این مضمون حاصل تجربیات شرکت کنندگانی است که شاهد رد صلاحیت داوطلبین ذی صلاح توسط شورای نگهبان و نامطلوب بودن معیارهای تایید صلاحیت نمایندگان در زمان

شرکت در انتخابات است، بطوریکه منجر به ورود نمایندگان می شود که توانایی و ظرفیت لازم برای تصمیم گیری اصولی بخصوص در مورد قانون بودجه را ندارند. تعدادی از شرکت کنندگان تجربه خود را در این خصوص بیان داشتند بعنوان مثال یکی از شرکت کنندگان در این زمینه می گویند:

«من ی جایی به شوخی و توی نطق هم گفتم. ما عصاره فضایل شورای نگهبان هستیم. سیستم انتخاباتی یکی از عواملش است که عملکرد شورای نگهبان بشدت تاثیر داره. افرادی که مشارکت می کنند برای نمایندگی که کیا بودن، مشخصات و میزان تحصیلاتشان. اونایی که صلاحیت شان تایید شدن و رد شدن مقایسه بشن. تلقی من از شرایط موجود این است که بسیاری از افراد ذی صلاح در آن چرخه بررسی صلاحیت ها توی اون فیلتره حذف میشن. مجلس فلان چگونه شکل گرفت؟» (شرکت کننده ۱).

صلاحیت ناکافی نمایندگان در بررسی بودجه

تجربه بسیاری از شرکت کنندگان نشان داد که علیرغم نیاز به بررسی دقیق و تفصیلی اجزای مختلف لایحه بودجه، این موضوع کم تر مورد توجه و رسیدگی قرار می گیرد. برخی در این رابطه می گویند:

«من نمایندگان رو دیدم در کمیسیون تلفیق در کنار خود من نشسته بودن واقعا صفرهای جلو عددها رو نمیتونستن بخونن حالا خوب وقتی که نماینده در این حد اطلاعات داره حتما نمیتونه به ارقام تخصصی بودجه هم ورود بکنه» (شرکت کننده ۵).

همچنین یکی از شرکت کنندگان رفتار غیر مسئولانه نمایندگان را این چنین بیان کرد:

«شما مجلس را ببینید. نمایندگان اصلا پشت میزشان نیستند. بی نظمی در کمیسیون هم همین جوری است. می بینید یک کمیسیون که بیست و چند نفرند در بررسی ها ۵ نفر نشستند یا ده نفر نشستند. این چیه؟ عدم مسئولیت پذیری نماینده شناختن کاری است که به عهده گرفته. در کمیسیون در صحن باید کامل حواست به موضوعات باشد. احتمال داره به چیزی رای ندی که به نفع کشوره. یا آن رای

بیاورد یا رای نیاورد. تاثیر این قدر است. یعنی من کاری که به عهده گرفتم ارزش کارم را بدانم که در کشور چیه و در جامعه چیه. حواسم بهش باشد. حواسم به این مسولیتی که گرفتم باشد. بینم چیه؟ در کجا چه طور باید عمل کنم. این متاسفانه نیست» (شرکت کننده ۳).

یکی از نمایندگان در خصوص انحراف نمایندگان از اصل بودجه این طور بیان کردند:

«ما را معطوف کردن به این احکام مسخره. پنجاه تا حکم دولت داده و سی تا ما هم اضافه می کنیم. این سی تا پیشنهاد هم نود درصدشان اجرا نمیشه» (شرکت کننده ۱۱).

جزئی نگری نمایندگان

تحلیل تجربیات شرکت کنندگان نشان داد که نگرش نمایندگان مجلس شورای اسلامی، نگرش بخشی، منطقه ای و صنفی است. به عبارتی جزئی نگری و محدود به حوزه های انتخابیه آنها است تا کل کشور. این مسئله بیانگر این که نمایندگان بدلیل عمل کردن به وعده های انتخاباتی خود یا احساس وظیفه شناسی برای حل معضلات و مشکلات مردم حوزه انتخابیه مربوطه و برنامه ریزی برای آینده سیاسی خود و راهیابی دوباره به مجلس در دوره های بعدی به آن می پردازند. بنابراین نمایندگان در هنگام بررسی و تصویب لایحه بودجه بیشتر تلاش و وقت خود را صرف جذب بودجه برای حوزه انتخابیه خود می کنند. اولویت دادن به مسائل جزئی بجای مسائل کلان یکی از چالش هایی است که امروز حوزه قانون گذاری کشور بخصوص قانون گذاری مرتبط با بودجه کلان کشوری با آن روبروست. در این رابطه برخی از شرکت کنندگان تجربه خود را اینگونه بیان کردند.

«اینقدر اهرم منفعت شخصی ش زیاده. منافع محلی بر منافع ملی رجحان داشت زورمان نمی رسید. خب این یکی از آسیب های مجلس است. به جای اینکه ملی باشه و فراگیر باشه، می یاد به حوزه انتخابیه نگاه می کنه!» (شرکت کننده ۷)

یکی دیگر از شرکت کنندگان در این رابطه می گوید:

«بین ما از ی منطقه آمدم که قومیت بسیار پر رنگ است باید به اینها توجه بشه و خیلی از نمایندگان هم همین نگاه را دارند نه فقط بنده یا امثال بنده. بسیاری اینگونه هستن». (شرکت کننده ۱۴)

همچنین در امتداد گفته‌های فوق یکی از شرکت کنندگان می گوید:

«در این ساختار و با این نگاه‌هایی که به بودجه است که همه دارند تلاش می کنند برای حوزه انتخابیه خود، بسیار سخت است نماینده‌ای که نه آشنایی داره نه مسائل بودجه رو می داند و شناخت دارد بره با نمایندگان سایر استان‌ها رقابت بکنه. ما استان‌هایی داریم که تعداد زیادی نماینده دارند و در کمیسیون‌های تخصصی حضور دارند و رقابت با آنها بسیار سخت است» (شرکت کننده ۸).

قطع امید نمایندگان از تامین منافع ملی

این مضمون بیانگر احساسات منفی و ناامید کننده‌ای است که نمایندگان بدنبال مواجه شدن با موانع متعدد و ناکامی از تامین منافع ملی و حتی در بسیاری از موارد حتی ناتوانی از تامین منافع حوزه انتخابیه خود به رغم پیگیری مجدانه تجربه می شود و به صورت احساس ناکامی نمایندگان در رسیدن به اهداف ملی، نارضایتی نمایندگان از ساختار قانون گذاری موجود و دغدغه‌مندی نمایندگان نسبت به منافع مردم تجربه می شود. بعنوان مثال یکی از شرکت کنندگان تجربه خود را در این مورد این گونه ابراز می کند:

"یکی از مسائلی که من بهش بر خوردم و دیدم که واقعا ناراحت کننده‌ست، این است که؛ دولت بیش از حد گسترش یافته، پرسنل بسیار زیاد، دیوان سالاری خیلی - گسترده‌ای است که تمام منابع کشور رومی بلعد» (شرکت کننده ۵).

در این راستا یکی دیگر از شرکت کنندگان می گوید:

«بنده با نگاه آرمانی خاص وارد مجلس شدم اما در تقابل با واقعیت و نادیده گرفتن اون چیزی که خونده بودم. احساس کردم نتونستم به اون اهداف و انتظاراتم برسم» (شرکت کننده ۶).

تحلیل موارد منفی در این مضمون نشان می دهد که برغم ناامیدی بسیاری از نمایندگان در تامین منافع ملی و محلی اما برخی از آنها تلاش های خود را در تامین منافع مردم و جلوگیری از ایجاد طرح های غیراقتصادی موثر می دانند و از این بابت احساس خوشحالی می کنند. بعنوان مثال یکی از شرکت کنندگان در این مورد می گوید:

«خب موقعی که این طرح رای آورد در صحن من خیلی خوشحال بودم که بالاخره موثر واقع شدم و بقیه نمایندگان هم همین طور. دغدغه دغدغه ملی و منافع کلان و ملی بود» (شرکت کننده ۱۳).

شرکت کننده دیگری در این مورد می گوید:

«بنده نیز مخالف این موضوع بودم چون من تجربه اجرا و نظارت بر احکام بواسطه همان حضورم در دیوان را داشتم و مخالف بودم. چرا مخالف بودم. نمایندگان بواسطه همین پیشنهادهایی که یا خودشان یا فشار دولت یا از طریق کمیسیون مربوطه منابع و هزینه هایی را بدون منبع مشخصی برآورد می کنیم. ما می بینیم هر ساله با یک کسری بودجه ای روبرو میشیم و از این بابت خوشحالم که توانستم مخالفت خود را با چنین پیشنهادهایی اعلام کنم» (شرکت کننده ۱۱).

نبود شاخص در تخصیص بودجه

تحلیل تجربیات بسیاری از شرکت کنندگان نشان داد که رسیدگی به لایحه بودجه در مجلس از نبود شاخص ها و استانداردهای علمی رنج می برد. این مسئله سبب شده است که نمایندگان برای تخصیص بودجه ها به پروژه های عمرانی به حوزه انتخابیه خود بعضاً متوسل به اهرم های غیرحرفه ای شوند. اهرم هایی مانند لابی کردن، فشار آوردن و همراهی کردن و چانه زنی با یکدیگر و دولت در زمان بررسی و رسیدگی به بودجه است. به عنوان مثال یکی از شرکت کنندگان تجربه خود را در این خصوص چنین بیان می کند:

«من شاهد بودم معاون مجلسی فلان وزارتخانه آمد با ما نمایندگان صحبت کرد که سازمان برنامه فلان بودجه پروژه را حذف کرده حالا نماینده تو بیا صحبت کن که بودجه ما حذف نشه. یار کشی بانمایندگان» (شرکت کننده ۶).

همچنین شرکت کننده دیگری در این رابطه تجربه خود را این چنین ابراز می کند:

«حالا ما توی کمیسیون ناچار بودیم اولاً مبنا را لایحه دولت بگذاریم و ثانياً تغییراتی که میخواد اتفاق بیفته. اونجایی که به نحوی اینجا مخالفت نماینده دولت داریم. نماینده سازمان برنامه میاد موافقت میکنه، مخالفت میکنه. اونجایی که موافقت میکرد همراهی میکردیم می گنجوندیم. کاری میکردیم که رای بیاره و اونجایی که مخالفت می کرد کاری میکردیم که رای نیاره. فشار روی دولت نیاد» (شرکت کننده ۹).

ماراتن نابرابر سهم خواهی نمایندگان از بودجه عمومی بر اساس تجربیات شرکت کنندگان، مضمون "ماراتن نابرابر سهم خواهی نمایندگان از بودجه عمومی" بیانگر حضور بازیگران متعدد در زمان بررسی و تصویب بودجه است. خود نمایندگان برای دسترسی به منابع بودجه و جذب بودجه های بیشتر در جهت وعده و وعیدهای انتخاباتی هر زمان تبلیغات متوسل به چانه زنی و ائتلاف با یکدیگر می شوند. همچنین گروههای ذی نفوذ با نفوذ و قدرتی که دارند و نهادهای ناکارآمد و موازی تلاش می کنند با روش های مختلف مانند؛ چانه زنی و مذاکره با نمایندگان مجلس و یا متقاعد کردن آنان در تصمیمات بودجه ای اثرگذار باشند و سهمی از بودجه عمومی را برای مقاصد و اهداف خود تخصیص دهند. بعنوان مثال یکی از شرکت کنندگان در این رابطه چنین می گوید:

«خب توی مجلس نهم که این بحث برجام بعد بحث کاسبان تحریم مطرح شد. ما فکرمی کردیم این شعار سیاسی است و تا اینکه من وارد مجلس دهم شدم، فهمیدم خیلی چیزها هست، فقط سیاسی نیست. واقعا کاسبان تحریم هست و یک واقعیت است. کلی شرکت های کاغذی در خارج تاسیس شدند که الان در نماز جمعه به عنوان یک افتخار از شما یاد می کنند، عصاره کلام من این است من پشت صحنه رو نه ایران دیدم، نه ملت ایران و نه منافع ایران. همان کاسبان تحریم و خودش یک مافیا است. بودجه سالیانه کشور خب معلومه که چی در می یاد. طنز همیشه، جک- همیشه» (شرکت کننده ۲).

در تایید این مضمون شرکت کننده دیگری چنین می گوید:

«ی سری سازمان‌های حمایتی داریم کمیته امداد، بهزیستی و هلال احمر. به هر حال این نهادها حمایتی‌ند که ردیف بودجه‌ای دارند تو لایحه دولت و قانون بودجه. همه اینها ردیف دارن پر هزینه و ناکار آمد و در مجلس هم معمولاً ساپورت میشن» (شرکت کننده ۵).

دخل و تصرف بی‌رویه در ارقام بودجه مطابق با تجربه شرکت کنندگان، در زمان بررسی لایحه بودجه به روش‌های گوناگونی تلاش می‌شود تا در ارقام کلان بودجه و ردیف‌های بودجه دخالت شود که این دخالت‌ها در نهایت منجر به تغییرات زیادی در ارقام بودجه حتی پس از تصویب نهایی بودجه می‌شود. این مضمون بیانگر مداخله مجدانه نمایندگان برای تامین بودجه حوزه انتخابیه، روابط پنهانی متقابل بین نمایندگان و یا بین دولت و مجلس به منظور بده - بستن بیشتر بودجه، گرفتن امتیاز مالی با تهدید وزراء دولت توسط نمایندگان، اعمال نفوذ اعضای کمیسیون‌های تخصصی در تغییر بودجه‌های اختصاص یافته، تغییر لوایح دولت در خصوص بودجه توسط نمایندگان مجلس و کشمکش بین دولت و مجلس بر سر بودجه‌های عمرانی و جابجایی هزینه‌ها توسط دستگاه‌های اجرایی می‌باشد. در این رابطه یکی از شرکت کنندگان چنین می‌گوید:

«معمولاً تجربه‌ای که ما داریم و پیش روی ما است به دلیل ورود مجلس گاهی نزدیک به ۵۰ درصد بودجه دولت را تغییر میدهد. گاهی ۳۰ یا ۴۰ درصد» (شرکت کننده ۳).

شرکت کننده دیگری این چنین می‌گوید:

«چون به مردم منطقه تعهد دادی که در رفاه و امکانات در اشتغال قول دادی که کمک‌شان کنی. بنابراین شما مجبورید اول کشور، بعد استان و بعد حوزه انتخابیه و مردم و بعد فرد باید ریز به ریز پیگیر باشید. بر اساس همین است که شما مجبورید در ردیف‌ها دخالت کنید» (شرکت کننده ۱۴).

یکی دیگر از شرکت کنندگان در این رابطه چنین گفت:

«با ۱۷۰ یا ۸۰ امضا تقدیم مجلس شد. به فاصله ۴۸ ساعت با ۲۰۰ امضا، از آن وزیر تقدیر شد. تقاضا پس گرفته شد. من بعدها بررسی کردم. و چون وزیر با من آشنا بود از قدیم. گفتم چی شد؟ گفت واقعتش ما ۵۰۰ نفر سهمیه استخدامی گذاشتیم کنار به لیدرهای استیضاح تقسیم کردیم. سهمیه ۳۰، ۱۰ نفر، ۵ نفر دادیم. به بعضی هم سکه دادیم. سکه‌هایی که از بانک مرکزی تحویل گرفته بود اتفاقاً تو حوزه ی بود که بعداً من رفتم. خب این چیه اسمش؟ اسمش رشوه نیست» (شرکت کننده ۱۲).

بحث

این مطالعه با هدف کشف تجربه زیسته نمایندگان مجلس شورای اسلامی از بررسی و تصویب لایحه بودجه سالانه کشور انجام شده است. تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده نشان می‌دهد که پدیده "تعارض منافع" پدیده غالب درک شده توسط نمایندگان مجلس شورای اسلامی است. تعارض منافع اصطلاحی است که اخیراً در ادبیات حکمرانی و به‌طور خاص در خط مشی‌گذاری عمومی مورد توجه قرار گرفته است (واتقی‌بادی و بنی‌اسد دشتابی، ۱۴۰۱). عرصه خط‌مشی‌گذاری از شناسایی مسئله گرفته تا اجرا و ارزیابی، محل بحث، مشاجره و گفتگوی مخالفان و موافقان است (Kernaghan et al, 2014). در چند دهه گذشته نقش قوه مقننه در بودجه، بحث‌های فراوانی در پی داشته است. در همین راستا کایدن (۱۹۸۰) می‌گوید اعمال بودجه ریزی در کشورهای توسعه یافته براساس بسیج منابع، پاسخگویی نسبت به هزینه‌ها و کنترل مخارج استوار است اما در کشورهای در حال توسعه که فاقد این شرایط هستند نیازمند الگوهای بودجه‌ریزی متفاوتی بوده و هشدار می‌دهد که این کشورها نباید از طرح‌های کشورهای توسعه یافته اقتباس کنند (Caiden, 1980).

در ایران مهم‌ترین لایحه‌ای که همه ساله دولت به منظور رسیدگی و قانونی کردن آن به مجلس تسلیم می‌کند، لایحه بودجه عمومی است. مطالعه ما نشان داد که مجلس به‌عنوان حامی و تامین‌کننده منافع عمومی در روند بررسی و تصویب لایحه بودجه که رکن اساسی مالی کشور است، از پاسخ‌گویی به مطالبات عمومی ناکام مانده است. اگرچه مجلس در تعهد به نیازها و خواسته‌های مردم و پاسخ‌گویی موثر به مطالبات عمومی نقش بسیار مهمی دارد، اما مواردی همچون «عدم شفافیت»، «ناکارآمدی سیستم انتخابات نمایندگان»،

«صلاحیت ناکافی نمایندگان در بررسی بودجه»، «جزئی‌نگری نمایندگان»، «ماراتن- نابرابر سهم‌خواهی از بودجه عمومی»، «دخل و تصرف بی‌رویه در ارقام بودجه»، «نبود شاخص در تخصیص بودجه» و «قطع امید نمایندگان در تأمین منافع ملی» در نهایت سبب بروز «تعارض منافع» در قانون بودجه سالانه شده است.

مطالعات پیشین در این باره نشان می‌دهند که همه دست اندرکاران بودجه، به‌طور خاص قانون‌گذاران و مجریان قانون، از مسائل مربوط به بودجه‌ریزی در ایران ابراز نارضایتی می‌کنند (قاسمی و همکاران، ۱۳۸۷). از جمله این مسائل غلبه تمایلات فردی، گروهی، محلی، قومی نسبت به منافع ملی در مراحل سیاست‌گذاری و اجرای سیاست‌ها، عدم برخوردار بودن قانون‌گذاران از تخصص و صلاحیت کافی برای اتخاذ تصمیمات دقیق علمی و تخصصی، شعاری بودن و آرمان‌گرایانه بودن سیاست‌ها به‌دور از واقعیت‌های جامعه، تعدد مراکز سیاست‌گذاری و دخالت، سهم‌خواهی آن‌ها و...، از مسائل مهمی هستند که بستر تعارض-منافع را به همراه دارد (پریمی و همکاران، ۱۴۰۰). انصاری (۱۴۰۱) نیز در تأیید این مطلب در مطالعه خود به تعارض منافع کارگزاران دولتی از جمله نمایندگان مجلس نیز اشاره کرده است. همچنین در مطابقت با یافته‌های مطالعه ما، زینالو و همکاران (۱۳۹۸) در بررسی تعارض منافع در بین نمایندگان مجلس، مضامینی نظیر نظام انتخاباتی ناکارآمد (نظارت ناکافی بر انجام وظایف و رفتار نمایندگان)، ترجیح منافع شخصی به منافع ملی، مطالبه جهت استیفای منافع غیرملی (جزئی)، معیوب بودن ساختار حاکمیت، رسیدگی بیش از حد به امور حوزه را شناسایی کرده‌اند. مطابق با مطالعه ارلینا و همکارانش (۲۰۱۸) یکی از دلایل اصلی تضاد منافع بین قوای مقننه و مجریه این است که قانون‌گذار غالباً منافع افرادی را که آنها را انتخاب کرده‌اند (رای دهندگان) در اولویت قرار می‌دهد در نتیجه بودجه برای تحقق خواسته‌های اعضای قانون‌گذار انحراف پیدا می‌کند، به‌طوری که قادر به تأمین منافع همه ذی‌نفعان نیست (Erlina et al, 2018).

بدین ترتیب مقایسه یافته‌های مطالعه ما با آنچه که در مطالعات دیگر آمده است، نشان می‌دهد در ایران اگر چه نمایندگان مجلس در ابتدای ورود به نهاد قانون‌گذاری، این دغدغه تأمین منافع ملی را دارند، اما به دلایل مختلفی که خارج از کنترل آنها است، به‌طور ناخواسته و به ناچار بیشتر تلاش خود را بر تأمین منافع حوزه‌های انتخابیه خویش و برای جلب رضایت رای

دهندگان متمرکز می‌کنند. در واقع اکثر نمایندگان مجلس با هدف تامین منافع ملی و عمومی وارد مجلس می‌شوند، ولی وجود موانع متعدد همچون دخل و تصرف نهادهای ذی‌نفوذ و افراد صاحب قدرت در روند تهیه و تصویب بودجه و عدم دسترسی نمایندگان به اطلاعات جامع برای تصمیم‌گیری درست و اصولی درباره ردیف‌های مختلف بودجه، منجر به انحراف آنها از مسیر تامین منافع ملی به سمت تامین منافع حوزه انتخابیه می‌شود. این انحراف مسیر، بدلیل فرو بردن آنها در چرخه‌های بی‌سرانجام و فاقد پیامدهای کافی حتی در سطح حوزه انتخابیه منجر به "احساس ناامیدی، ناکامی و ... " در بین نمایندگان مجلس می‌شود. در این رابطه میتوان به یافته‌های تحقیق سیدرضایی و همکاران (۱۳۹۶) اشاره کرد. یافته‌های این تحقیق حاکی از این است که روند جاری سیاست‌ها، خط‌مشی‌ها و اقدامات دولت، تحت تاثیر ضریب بالای رفتارهای سیاسی، گرایش‌های منطقه‌ای و چانه‌زنی‌های نمایندگان مجلس به منظور دسترسی بیشتر به منابع بودجه، آنها را در موقعیت برتر قرار می‌دهد.

همچنین بر اساس یافته‌های تحقیق حاضر علاوه بر نمایندگان مردم، میتوان به گروه‌های دیگری نظیر گروه‌های ذی‌نفوذ و ذی‌نفع نیز اشاره کرد. گروه‌هایی که با بهره‌گیری از ابزارهای در دسترس و نقاط قوت خود در تلاشند به روش‌های گوناگون، منابع بودجه عمومی را در جهت مقاصد خود هدایت کنند. در این رابطه هاردین (۱۹۶۸) در ادبیات بودجه‌ای، این عمل را به پدیده «تراژدی اشتراکات» تعبیر کرده است. این تراژدی هنگامی رخ میدهد که بازیگرانی که در فرایند بودجه‌ریزی دخالت دارند و از توان، ظرفیت و لابی بیشتری برخوردارند، لاجرم در هدایت و جذب منابع به سوی حوزه انتخابیه خود موثرتر عمل میکنند (Hardin, 1968). بنابراین با توجه به نقش سیستم بودجه‌ریزی در توسعه کشور و اهمیت خط‌مشی‌های مالی و بودجه‌ای، مجموعه اقدامات (دخالت، رقابت، سهم-خواهی، جزئی‌نگری و...) بازیگران بودجه‌ای (نهادهای بودجه‌ریزی، مجریان قانون و قانونگذاران) در هنگام قانون‌بودجه سبب تضعیف خط‌مشی‌های بودجه‌ای و تخریب منافع عمومی می‌گردند (krueathep, 2014).

در نهایت استمرار این وضع باعث افزایش عدم رضایت آحاد جامعه و احساس نابرابری در میان آنان، بی‌عدالتی در توزیع بودجه‌ها، افزایش فقر، بیکاری و عدم تحقق اهداف قانون-اساسی و عدم توازن اقتصادی در مناطق گوناگون کشور و سرانجام تضعیف انسجام ملی

می‌شود. بنابراین با کاهش نقش چانه‌زنی‌ها، کاهش رفتارهای سیاسی در حد معقول، افزایش شفافیت بودجه، تعریف و طراحی شاخص تخصیص بودجه‌بندی در فرایند بودجه‌ریزی و نظارت دقیق بر رفتارهای بودجه‌ای می‌توان امیدوار بود که برابری در توزیع منابع بودجه ملی در خدمت آحاد جامعه قرار گیرد. همچنین در پیشینه پژوهش این مطالعه به جنبه‌های مختلفی از جمله فرآیندهای قانونی، تأثیرات اقتصادی، و تجربیات شخصی نمایندگان و مطالعات مرتبط آمده است که در قالب پنج موضوع زیر طبقه‌بندی می‌شود:

۱. تحلیل فرآیند قانون‌گذاری بودجه
۲. تجربیات زیسته نمایندگان
۳. تأثیرات اجتماعی و اقتصادی
۴. نقش شفافیت و اعتماد عمومی
۵. نگرش‌های مقایسه‌ای

نوآوری پژوهش

پژوهش "تحلیل تجربه زیسته نمایندگان مجلس از قانون بودجه سالانه" دارای جنبه‌های نوآوری متعددی است که می‌تواند به پژوهشگران، سیاست‌گذاران و حتی خود نمایندگان در بهبود فرآیندهای تصمیم‌گیری و تخصیص منابع مالی کمک کند. در زیر به برخی از جنبه‌های نوآورانه این موضوع پرداخته می‌شود:

۱. رویکرد پدیدارشناختی:

استفاده از رویکرد پدیدارشناختی برای تحلیل تجربیات زیسته نمایندگان یکی از جنبه‌های نوآورانه این موضوع است. این رویکرد به پژوهشگران اجازه می‌دهد تا به عمق احساسات، نگرش‌ها و واقعیات زندگی نمایندگان در فرآیند بودجه‌گذاری دست یابند و چگونگی تأثیرگذاری این تجربیات بر تصمیم‌گیری‌های آنان را مورد بررسی قرار دهند.

۲. ترکیب نظرات ذینفعان

جمع‌آوری و تحلیل نظرات نمایندگان ادوار مختلف درباره فرآیند بودجه‌گذاری می‌تواند تصویر جامع‌تری از چالش‌ها و فرصت‌های موجود در این فرآیند را ایجاد کند و در نهایت به بهبود مدیریت عمومی کمک کند.

۳. نگرش بین‌رشته‌ای

یک رویکرد بین‌رشته‌ای که از رشته‌های مختلف نظیر علوم سیاسی، جامعه‌شناسی، مدیریت، و اقتصاد استفاده کند، می‌تواند به شناسایی زوایای مختلف تجربیات نمایندگان و تأثیرات آن‌ها بر تصمیم‌گیری‌های مالی و اجتماعی منجر شود.

۴. تاکنون با این عنوان پژوهشی در خصوص تجربه زیسته نمایندگان ادوار مختلف صورت نگرفته است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

مجلس جایگاه بسیار مهمی برای تصمیم‌گیری‌های خطیر سیاسی، اقتصادی و فنی از طریق تعاملات، ارتباطات، بحث و گفتگو و منازعه (مخالف و موافق) می‌باشد. طبیعی است که اتخاذ این تصمیمات، آثار و پیامدهای مثبت و یا در مقابل، آثار و پیامدهای منفی و جریان‌ناپذیری در سرنوشت مردم و منافع ملی داشته باشد. چنانچه این تصمیمات سازنده و کارا باشند، یقیناً حافظ منافع ملی بوده و اگر این تصمیمات مخرب و ناکارا باشند، بدون شک، منافع ملی را به خطر خواهند انداخت. هم‌چنان که بررسی تجربه زیسته اکثر شرکت‌کنندگان نشان داد، پدیده «تعارض منافع» پدیده غالب در قانون بودجه سالانه است.

عوامل مختلفی مانند نبود نظام انتخاباتی مناسب و صلاحیت ناکافی نمایندگان، عدم شفافیت، جزئی‌نگری، ماراتن نابرابر سهم‌خواهی از بودجه عمومی، نداشتن شاخص تخصیص بودجه و دخل و تصرف بی‌رویه در ارقام بودجه، سبب بروز تعارض منافع در مجلس ایران شده است. اگر چه وجود تعارض به عنوان یک مسئله بدیهی و اجتناب‌ناپذیر در عرصه‌های مختلف تصمیم‌گیری عمومی، ظرفیت بهبود و اصلاح مثبت فرایندهای موجود بودجه‌ریزی را دارد اما در جایگاهی نظیر مجلس و نمایندگی مجلس که یک جایگاه حاکمیتی و سیاسی است و در آن طیف‌ها، اصناف و افراد با اهداف و انگیزه‌های مختلف (سیاسی، حوزه‌انتخابیه و شخصی و...) حضور دارند، ظهور و بروز تعارض شدت یافته بطوریکه سبب قربانی شدن منافع ملی و منحرف شدن نمایندگان به سمت تامین منافع محلی شده است. این تعارضات مطابق با تجربه زیسته نمایندگان مجلس، در نهایت منجر به توزیع و تخصیص بسیار نابرابر و نامتوازن بودجه

به بخش‌ها، حوزه‌ها و مناطق جغرافیایی گوناگون شده که خود زمینه‌ساز تداوم چرخه عدم-شفافیت و دخل و تصرف غیرقانونی در منابع ملی به نفع منافع فردی، نهادهای خاص و گروه-های ذی‌نفوذ شده‌است.

پیشنهادات کاربردی: بدیهی‌ست تغییرات و اصلاحات اساسی در ساختار موجود در نظام بودجه ریزی کشور می‌تواند نقش عمده‌ای در پایان دادن به این چرخه معیوب و نامطلوب داشته باشد. در این راستا پیشنهاد می‌شود نظام انتخاباتی به گونه‌ای تغییر داده شود که در نهایت نمایندگان شایسته، متعهد به برآوردن منافع عموم جامعه و آشنا به مسائل مالی عمومی وارد مجلس شوند. همچنین در جهت رفع تضادها لازم است درآمدها و هزینه‌های همه نهادها و قوای سه‌گانه بطور شفاف گزارش شوند و در یک فضای مشارکتی و تعاملی نسبت به بررسی و تصویب قانون بودجه عمل شود.

پیشنهادات پژوهشی: اگرچه این مطالعه با بکارگیری تجربیات ارزشمند نمایندگان ادوار مجلس به تبیین مرحله بررسی و تصویب قانون بودجه بعنوان یکی از مراحل حیاتی فرایند بودجه‌ریزی پرداخته است اما با توجه به اهمیت تک تک مراحل فرایند بودجه‌ریزی و تاثیرپذیری مراحل مختلف آن از همدیگر و همچنین نبود نظریه منسجمی در این حوزه پیشنهاد می‌شود مطالعه‌ای به روش نظریه پردازی داده بنیاد (گراند تئوری) انجام شود تا ضمن کشف فرایندهای اجتماعی از میان تعاملات متعدد انسانی در خلال بودجه‌ریزی به پردازش نظریه یکپارچه‌ای در این حوزه نائل شده و در صورت نیاز به طراحی مدل بودجه‌ریزی متناسب با شرایط فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی کشور اقدام شود.

تعارض منافع ندارم

این مقاله بخشی از رساله؛ نویسنده اول، دانشجوی دکتری مدیریت دولتی، گرایش تصمیم‌گیری و خط‌مشی‌گذاری است. نویسندگان از همه شرکت‌کنندگانی که تجربیات ارزشمند خود را به اشتراک گذاشتند، سپاسگزار هستند.

ORCID

Mehdi Azar

<https://orcid.org/0009-0007-0102-6156>

Davoud HosseinPour

<https://orcid.org/0000-0001-6286-4726>

Zahra Alipour Darvishi

<https://orcid.org/0009-0006-7543-9079>

Mohsen mohammadian Saravi

<https://orcid.org/0000-0003-2923-2908>

منابع

- آذر، عادل و امیرخانی، طیبه. (۱۳۹۱). بودجه‌ریزی عمومی: نهادهای بودجه‌ریزی و بودجه-محلی، تهران: انتشارات سمت، چاپ دوم، ص ۴۰ و ۳۱۲-۳۱۴. ISBN: 978-963-530-723-1
- آذر، عادل و قشقایی، علی. (۱۳۸۹). «طراحی مدل ریاضی تخصیص بهینه بودجه، با رویکرد MADM بودجه‌حمایتی دولت از شهرداری‌های کشور». فصلنامه اندیشه مدیریت راهبردی. ۴(۲)، ۱۰۱-۱۲۸. [Doi: 10.30497/SMT.2010.146](https://doi.org/10.30497/SMT.2010.146)
- الوانی، سید مهدی و شریف‌زاده، فتاح. (۱۳۸۸). فرایند خط مشی‌گذاری عمومی، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، ۷(۱۴۳)، ۱-۱۵. ISBN: 978-964-8415-75-9
- انصاری، باقر. (۱۴۰۱). مدیریت تعارض منافع در بخش عمومی. فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، ۵۲(۱)، ۲۹۷-۳۲۱. <https://doi.org/10.22059>
- انصاری، شاهرخ. (۱۳۷۸). بودجه و بودجه‌ریزی دولتی در ایران، تهران: موسسه انتشاراتی یکان، ص ۲۸ و ۳۳. ISBN: 964-5514-50-9
- باقری زرین قباپی، حسین و توسلی نایینی، منوچهر. (۱۳۹۶). جایگاه تصویب بودجه در نظام جمهوری اسلامی ایران با تاکید بر تفکیک قوا، پژوهش حقوق عمومی، ۱۹(۵۷). <https://doi.org/10.22054/qjpl.2018.10188.1241>
- بوشهری، جعفر. (۱۳۷۶). حقوق اساسی. تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، چاپ اول جدید. ISBN: 964-90438-5-3
- پریمی، ابوالفضل، ذاکریان، مهدی و اصغر، عربیان. (۱۴۰۰). نقش تعارض منافع در شکل‌گیری سیاست‌های سلامت اداری. فصلنامه حقوق اداری، ۹(۲۹)، ۲۷-۵۴. [Doi: 10.52547/qjal.9.29.27](https://doi.org/10.52547/qjal.9.29.27)

۹. دانایی فرد، حسن، آذر، عادل و شیرزادی، مهدی. (۱۳۹۱). چارچوبی برای شناسایی شایستگی‌های خط‌مشی‌گذاران ملی (نمایندگان مجلس قانون‌گذاری). فصلنامه مجلس و راهبرد، ۱۹(۷۰)، ۳۳-۵. <https://civilica.com/doc/282288>
۱۰. دانایی فرد، حسن و کاظمی، سیدحسین. (۱۳۹۰). پژوهش‌های تفسیری در سازمان استراتژی‌های پدیدارشناسی و پدیدارنگاری. انتشارات دانشگاه امام صادق(ع)، ۱۵۰-۱۵۱. ISBN: 9786002140371
۱۱. دهاقین، همایون، عبدالکریمی، بیژن. (۱۳۹۹). معنای وجود و مواجهه با آن نزد هوسرل و هایدگر. غرب‌شناسی بنیادی، ۱۱(۱)، ۴۱-۶۵. doi:10.30465/os.2020.5526
۱۲. دین محمدی، مصطفی و بخشی بالانی، ساجده. (۱۴۰۰). اقتصاد سیاسی بودجه در مجلس: تحلیلی بر الگوی تغییرات لایحه بودجه در مجلس شورای اسلامی. پژوهش‌های اقتصادی ایران، ۲۶(۸۸)، ۲۲۳-۲۵۴. <https://doi.org/10.22054/ijer.2021.60067.963>
۱۳. رفیعی لک، مهسا، برزگر، عبدالرضا و حسینی صدرآبادی، ایرج. (۱۴۰۱). اولویت‌های ساختاری و هنجاری فرایند قانون‌گذاری در ایران. فصلنامه علمی- پژوهشی رهیافت انقلاب اسلامی، ۱۶(۵۸)، ۸۷-۱۱۰. doi: 20.1001.1.20083777.1401.16.58.5.1
۱۴. روتشتاین، بو. (۱۴۰۰). کیفیت حکومت؛ رویکردی جهانی به فساد، اعتماد اجتماعی و بی‌طرفی. انتشارات نسل روشن. ترجمه آذین حیاتی، چاپ اول. ISBN: 9786222477790
۱۵. زینالو، مهدی، احمدی، علی و نریمان، سعید. (۱۳۹۸). بررسی عوامل بروز تعارض منافع در نمایندگان مجلس شورای اسلامی. فصلنامه پژوهشی سیاست‌گذاری عمومی، ۱۸(۱)، ۹۹-۱۱۷. Doi: 10.22059/PPOLICY.2019.72274
۱۶. حبیب نژاد، سید احمد، الموتیان، ابوالفضل، منصوروی بروجنی، محمد و تسخیری، محمد صالح. (۱۳۹۶). آموزش‌های پارلمانی ابزار کارآمدسازی پارلمان با تأکید بر ایجاد رشته حقوق پارلمانی، فصلنامه مجلس و راهبرد، سال ۲۵، شماره ۹۶، ۲۷۱-۲۹۵. JR_NASH-25-96_014
۱۷. حسینی، سید محمدرضا، فاتحی‌زاده، محسن و تهرانی، ایمان. (۱۳۹۱). اصل (۷۵) قانون اساسی و اختیارات قوه مقننه در بودجه‌ریزی، فصلنامه مجلس و راهبرد، ۱۹(۷۰)، ۱۳۳-۱۶۳.

۱۸. سیدرضایی، میریعقوب، پورعزت، علی اصغر و قلی پور، آرین. (۱۳۹۶). مطالعه اکتشافی عوامل موثر بر رعایت عدالت منطقه‌ای در اثر خط‌مشی‌های مالی و بودجه‌ای ایران. فصلنامه علمی - پژوهشی مدیریت سازمان‌های دولتی، ۴۹، (۳)، ۴۹.
۱۹. عبداله‌زاده، آزاده. (۱۳۹۸). مبنای نظری بحث پیرامون مساله کیفیت قانون: چیستی و چرایی؟، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، ۲۱(۶۳)، ۲۹۵-۳۱۵.
- Doi: <https://doi.org/10.22054/qjpl.2019.28577.1720>
۲۰. قاسمی، محمد، پناهی، علی، خضری، محمد و مخبر، عباس. (۱۳۸۷). بودجه‌ریزی در ایران؛ بودجه‌دست‌اندرکاران (نظرسنجی). مرکز پژوهش‌های مجلس (دفتر مطالعات برنامه و بودجه)، ۱۱۵-۱.
۲۱. قاضی، ابوالفضل. (۱۳۷۰). حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ص ۲۰۳ و ۵۱۴. ISBN: 978-964-7896-87-5
۲۲. لاینرت، یان. (۱۳۸۷). ترجمه افشین خاکباز، چارچوب‌های حقوقی نظام‌های بودجه‌ای (مطالعه تطبیقی)، مرکز پژوهش‌های مجلس، ص ۲۴ - ۲۸ و ۵۷. ISBN: 978-964-8427-46-2
۲۳. محتشمی، شاهرخ. (۱۳۵۷). مفهوم جدید مالیه عمومی و تحول نقش دولت، مرکز آموزش مدیریت دولتی، فصلنامه مدیریت امروز، دوره هشتم، سال سوم، شماره ۳، ص ۲۵۶.
۲۴. هیوود، اندرو. (۱۳۸۹). سیاست، ترجمه عبدالرحمن عالم، تهران: نشر نی.
۲۵. واثقی بادی، محمد و بنی اسد دشتابی، صالح. (۱۴۰۱). "جایگاه مفهوم تعارض منافع در حکمرانی و خط‌مشی‌گذاری عمومی". فصلنامه تخصصی حکمرانی متعالی، ۳(۹)، ۱۵۹-۱۹

References

26. Anderson, (2009). The changing role of parliament in the budget process. *OECD Journal on Budgeting*, 9(1), 1-11. Doi: [10.1787/budget-v9-art2-en](https://doi.org/10.1787/budget-v9-art2-en)
27. Birnberg, J. G., J. Luft, and M. D. Shields. (2006). Psychology theory in management accounting research. *Handbooks of Management Accounting Research 1*: 113-35. DOI: [10.1016/S1751-3243\(06\)01004-2](https://doi.org/10.1016/S1751-3243(06)01004-2)
28. Brownell, P. (1982). A Field Study Examination of Budgetary Participation and Locus of Control. *The Accounting Review*, 57(4), 766-777. <http://www.jstor.org/stable/247411>

29. Caiden, N. (1980). Budgeting in Poor Countries: Ten Common Assumptions Re-Examined. *Public Administration Review*, (40)1, 40-46. <https://doi.org/10.2307/976107>
30. Comerford, S. E., and M. A. Abernethy. (1999). Budgeting and the management of role conflict in hospitals. *Behavioral Research in Accounting* 11: 93–110. DOI:10.2307/976107
31. Collins, F. (1978). The Interaction of Budget Characteristics and Personality Variables with Budgetary Response Attitudes. *The Accounting Review*, 53(2), 324–335. <http://www.jstor.org/stable/245897>
32. Covalleski, M. A., J. H. Evans III, J. L. Luft, and M. D. Shields. (2003). Budgeting research: Three theoretical perspectives and criteria for selective integration. *Journal of Management Accounting Research* 15: 3–49. <https://doi.org/10.2308/jmar.2003.15.1.3>
33. Curtis, D., and I. Irvine. (2017). *Microeconomics: Markets, Methods & Models*. Lyryx: Open Texts. <http://115.74.233.203:81/tailieu.so/handle/123456789/1314>
34. Czarniawska-Joerges, B., and B. Jacobsson. (1989). Budget in a cold climate. *Accounting, Organizations and Society* 14 (1): 29–39. [https://doi.org/10.1016/0361-3682\(89\)90031-7](https://doi.org/10.1016/0361-3682(89)90031-7)
35. De Renzi o, P. (2013). Assessing and Comparing the Quality of Public Financial Management Systems: Theory, History and Evidence. https://doi.org/10.1057/9781137315304_8
36. Diekelmann, N. L. (1993). Behavioral pedagogy: A Heideggerian hermeneutical analysis of the lived experiences of students and teachers in baccalaureate nursing education. *Journal of Nursing Education*, 32(6), 245-250. <https://doi.org/10.3928/0148-4834-19930601-04>
37. Duri, Jorum. “Overview of International Standards Related to Separation of Powers, Conflicts of Interest and Abuse of Functions by Parliamentarians in National Budget Processes.” *Transparency International*, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep28295>.
38. Erlina, E., Iskandar, M. & Azhar, M. (2018). The Role of Conflict of Interest in Improving Budget Quality in Local Government: Article in *International Journal of Civil Engineering and Technology*. <https://www.researchgate.net/publication/328066435>.
39. Folscher, A. (2007). Budget methods and practice”. In Anwar Shah (Ed.), *budgeting and budgetary institutions*, 109-135, Washington, DC: World Bank.
40. Gibran, J. M., and A. Sekwat. (2009). Continuing the search for a theory of public budgeting. *Journal of Public Budgeting, Accounting and Financial Management* 21 (4): 617–44. <10.1108/JPBAFM-21-04-2009-B005>

41. Hardin, G. (1995). The Tragedy of the Commons. *Exploring New Ethics for Survival*, 250-64.
42. Heywood A. (2019). Politics. Bloomsbury Academic. 5th. 978-1352005455.
43. Hyvonen, T., and J. Jarvinen. (2006). Contract-based budgeting in health care: A study of institutional processes of accounting change. *European Accounting Review* 15 (1): 3–36. <https://doi.org/10.1080/09638180500453189>
44. Johnson, S., Rasulova, S. (2017). Qualitative research and the evaluation of development impact: incorporating authenticity into the assessment of rigour. *Journal of Development Effectiveness*. 9(2):263-76. <https://doi.org/10.1080/19439342.2017.1306577>
45. Kenno, S.A., Lau, M.C. and Sainty, B.J. (2018). In search of a theory of budgeting: A literature review. *Accounting perspectives*, 17(4), pp.507-553. <https://doi.org/10.1111/1911-3838.12186>
46. Kernaghan, K & Langford, J. W. (2014). The responsible public servant. Montreal: Institute for Research on Public Policy. ISBN 978-1-55061-000-0
47. Key, V. O. (1940). The lack of a budgetary theory. *The American Political Science Review* 34 (6):1137–44. DOI: <https://doi.org/10.2307/1948194>
48. Krueathep, W. (2014). Bad luck or bad budgeting: an analysis of budgetary roles underpinning poor municipal fiscal conditions in Thailand. *Public budgeting & finance*, 34(3), 51-72. <https://doi.org/10.1111/pbaf.12040>
49. Malmi, T., and M. Granlund. (2009). In search of management accounting theory. *European Accounting Review* 18 (3): 597–620. <https://doi.org/10.1080/09638180902863779>
50. Marton, F. (1994). Phenomenography, In *International Encyclopaedia of Education*, T. Husen and T. N. Postlethwaite (Eds.) (8), pp. 4424 -4429. Oxford: Pergamon.
51. Myers, D. G. (2011). *Exploring Psychology: 8th edition in Modules*. New York: Worth Publishers.
52. Narayanan, V. G. G. (1995). Moral hazard in repeated professional partnerships. *Contemporary Accounting Research* 11 (2): 895–917. <https://doi.org/10.1111/j.1911-3846.1995.tb00471.x>
53. Whaley, J. (2000). Strengthening Legislative Capacity in Legislative-Executive Relations. *Legislative Research Series*.
54. Langdridge, D., (2007). *Phenomenological psychology: Theory, research and method*. Pearson education. <http://www.pearsoned.co.uk/Bookshop/detail.asp?ite...>
55. Ooms, V. D., Boster, R. S., & Fleegler, R. L. (1999). The federal budget and economic management. *Roy T Meyers (Ed.)*, 197-226.
56. Osborne, J. (1994). Some similarities and Differences among phenomenological and other Methods of psychological

- Qualitative research. Canadian psychology, vol.35, No.2, pp.167-189. <https://doi.org/10.1037/0708-5591.35.2.167>
57. Otley, D. T. (1978). Budget use and managerial performance. Journal of Accounting Research 16 (1): 122-49. <https://doi.org/10.2307/2490414>
 58. Pitsvada, Bernard and Lostracco, Felix. (2002). Performance budgeting –the next budgetary answer. But what is the Question? Journal of Public Budgeting, Accounting&financial Management 14(1): 53-73. DOI:10.1108/JPBAFM-14-01-2002-B003
 59. Schick, A. (2002). Can National Legislatures Regain an Effective Voice in Budget Policy? p.15. DOI: 10.1787/budget-v1-art15-en
 60. Wehner, J. (2004). Back from the sidelines? Redefining the contribution of legislatures to the budget cycle. World Bank Institute: Working Paper No. 28615.
 61. Wildavsky, A. (1964). The politics of the budgetary process. Boston: Little, Brown and company.P.126.

References (in Persian)

1. Azar, Adel and Amirkhani, Tayyebeh. (2012). Public Budgeting: Budgeting Institutions and Local Budgeting, Tehran, Samt Publications, Second Edition, pp. 40 and 312-314. ISBN: 978-963-530-723-1.
2. Azar, Adel, & ghashghaei, Ali. (2010). Designing a mathematical model for optimal budget allocation, using the MADM approach, for the government's support budget for municipalities in the country. Strategic Management Thought (Management Thought), 4(2), 101-128. Doi: 10.30497/SMT.2010.146
3. Alvani, Seyed Mehdi and Sharifzadeh, Fattah. (2009). The Public Policy Process. Allameh Tabatabaei University Press, 7(143), 1-15. ISBN: 978-964-8415-75-9.
4. Ansari, Baqer. (2022). Managing Conflict of Interest in the Public Sector. Quarterly Journal of Public Law Studies, University of Tehran, 52(1), 297-321. <https://doi.org/10.22059>
5. Ansari, Shahrokh. (1999). Budget and Government Budgeting in Iran, Tehran: Yakan Publishing House, pp. 28-33. ISBN: 964-5514-50-9
6. Bagheri Zarrin Ghobai, Hossein and Tavasoli Naini, Manouchehr, (2017). The position of budget approval in the Islamic Republic of Iran system with a focus on the separation of powers, Public Law Research, 19(57).<https://doi.org/10.22054/qjpl.2018.10188.1241>
7. Bushehri, Jafar. (1997). Fundamental Rights. Tehran: Allameh Tabatabaei University Press, new first edition. ISBN: 964-90438-5-3.

8. Premi, Abolfazl, Zakarian, Mehdi, and Arabian, Asghar. (2022). The role of conflict of interest in the formation of administrative health policies. *Administrative Law Quarterly*, 9(29), 27-54. Doi: [10.52547/qjal.9.29.27](https://doi.org/10.52547/qjal.9.29.27)
9. Danaei Fard, Hassan, Azar, Adel and Shirzadi, Mehdi. (2012). A framework for identifying the competencies of national policymakers (legislative assembly representatives). *Quarterly Journal of Parliament and Strategy*, 19(70), 5-33. <https://civilica.com/doc/282288>
10. Danaeifard, Hassan and Kazemi, Seyyed Hossein. (2011). *Interpretive Research in the Organization of Phenomenological Strategies and Phenomenography*. Imam Sadeq University Press, 150-151. ISBN: 9786002140371.
11. Dehaqin, Homayoun, Abdolkarimi, Bijan. (2019). The meaning of existence and its encounter with Husserl and Heidegger. *Fundamental Western Studies*. 11(1), 41-65. Doi: [10.30465/os.2020.5526](https://doi.org/10.30465/os.2020.5526)
12. Din Mohammadi, Mostafa and Bakhshi Balani, Sajideh. (2022). Political Economy of Budget in the Parliament: An Analysis of the Pattern of Budget Bill Changes in the Islamic Consultative Assembly. *Iranian Economic Research*, 26(88), 223-25 <https://doi.org/10.22054/ijer.2021.60067.963>
13. Rafiei Lak, Mahsa, Barzegar, Abdolreza and Hosseini Sadrabadi, Iraj. (2023). Structural and Normative Priorities of the Law-Making Process in Iran. *Quarterly Scientific-Research Journal of the Islamic Revolution Approach*, 16(58), 87-110. doi: [20.1001.1.20083777.1401.16.58.5.1](https://doi.org/20.1001.1.20083777.1401.16.58.5.1)
14. Rothstein, Bo. (1400). *The Quality of Government: A Global Approach to Corruption, Social Trust, and Impartiality*. Nasl Roshan Publications. Translated by Azin Hayati, first edition. ISBN: 9786222477790
15. Zeynaloo, Mehdi, Ahmadi, Ali and Nariman, Saeed. (2019). Investigating the factors of conflict of interest in the representatives of the Islamic Consultative Assembly. *Quarterly Journal of Public Policy Research*, (18), 99-117. Doi: [10.22059/PPOLICY.2019.72274](https://doi.org/10.22059/PPOLICY.2019.72274)
16. Habibnejad, Alamoian, Mansouri Borujeni, Mohammad, Taskhiri, & Mohammad Saleh. (2019). Parliamentary training as a tool for making parliament more efficient with an emphasis on creating a field of parliamentary law. *Parliament and Strategy*, 25(96), 371-396. [JR_NASH-25-96_014](https://doi.org/10.22059/PPOLICY.2019.72274)
17. Hosseini, Seyed Mohammad Reza, Fatehizadeh, Tehrani, & Iman. (2012). Article (75) of the Constitution and the Judiciary's Powers in Budgeting. *Parliament and Strategy*, 70(19), 133-162.
18. SeyyedRezaei, M. , Pourezzat, A. A. and Gholipour, A. (2017). Exploratory Study of Factors Affecting Regional Justice in

- Budgetary Policies in Iran. *Public Organizations Management*, 5(3), 47-64. [Dor: 20.1001.1.2322522.1396.5.0.11.3](https://doi.org/10.22054/qjpl.2019.28577.1720)
19. Abdollahzadeh Shahrabaki, A. (2019). Theoretical Basis for the Discussion on the Quality of Law: Concept and Requirement. *Public Law Research*, 21(63), 297-317. <https://doi.org/10.22054/qjpl.2019.28577.1720>
 20. Ghasemi, Mohammad, Panahi, Ali, Khazri, Mohammad and Mokhbar, Abbas. (2008). Budgeting in Iran; Budget and stakeholders (survey). Majlis Research Center (Office of Program and Budget Studies), 1-115.
 21. Ghazi, Abolfazl (1991). Fundamental Rights and Political Institutions, Tehran, Tehran University Publications, pp. 203 and 514. [ISBN: 978-964-7896-87-5](https://doi.org/10.22054/qjpl.2019.28577.1720)
 22. Leinert, Jan. (2008). Translated by Afshin Khakbaz, Legal Frameworks of Budgetary Systems (Comparative Study), Parliamentary Research Center, pp. 24-28 and 57. [ISBN: 978-964-8427-46-2](https://doi.org/10.22054/qjpl.2019.28577.1720)
 23. Mohtashami, Shahrokh. (1978). The new concept of public finance and the evolution of the role of the government, Public Administration Training Center, Today's Management Quarterly, Volume 8, Year 3, Issue 3, p. 256.
 24. Heywood, Andrew (2010). Politics, translated by Abdolrahman Alam, Tehran: Ney Publishing House.
 25. Vathiqabadi, Mohammad, Bani Asad Dashtabi, & Saleh. (2022). The position of the concept of conflict of interest in governance and public policy-making. *Specialized Quarterly Journal of Transcendental Governance*, 3(1), 159-190.

استناد به این مقاله: نام خانوادگی نویسنده اول، نام. (سال). عنوان مقاله. عنوان نشریه (ایتالیک)، سال (شماره)، ص آغاز-ص پایان.

Management Studies in Development and Evolution is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License.

املاه انتشار